

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ**

Кафедра полоністики і перекладу

На правах рукопису

Ірина Дмитрівна Котушко

***ПРИКМЕТНИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ
ЛЮДИНИ У РОМАНІ «ВОГНЕМ І МЕЧЕМ» Г.СЕНКЕВИЧА***

Спеціальність: 035 Філологія

Освітньо-професійна програма: *Мова та література (польська). Переклад.*

Робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»

Науковий керівник:
ВАСЕЙКО ЮЛІЯ СВЯТОСЛАВІВНА,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри полоністики і перекладу

Рекомендовано до захисту
на засіданні кафедри
полоністики і перекладу (протокол № ____ від 2024 р.)
Завідувач кафедри ____ проф. Сухарева С. В.

ЛУЦЬК–2024

АНОТАЦІЯ

Прикметники на позначення емоційного стану людини у романі «Вогнем і мечем» Г. Сенкевича. Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра. Спеціальність: 035 Філологія. Освітньо-професійна програма: *Мова та література (польська). Переклад.* Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2024. 79 с.

Актуальність дослідження обумовлена важливою роллю емоційно забарвлених прикметників у створенні художньої виразності літературного тексту та їхнім значенням для розкриття внутрішнього світу персонажів. Проблема полягає у необхідності комплексного аналізу емоційних прикметників у романі «Вогнем і мечем» Г. Сенкевича, зокрема в аспектах їхньої семантики, синтаксичних функцій та частотності. Розв'язання проблеми здійснено шляхом класифікації прикметників на основі їхнього емоційного забарвлення, визначення функційного навантаження у структурі тексту та аналізу впливу на атмосферу твору. Результати дослідження свідчать про домінування негативно забарвлених прикметників, які підсилюють драматичний тон роману, тоді як позитивні та нейтральні прикметники створюють контраст і гармонізують наратив. Зроблено висновок, що емоційні прикметники є ключовими засобами для формування емоційної насиченості тексту та побудови багатогранного психологічного портрета персонажів.

Ключові слова: емоційні прикметники, літературна стилістика, синтаксичні функції, частотність, класифікація прикметників, психологічний портрет, атмосфера твору, наратив.

ANNOTATION

Adjectives Denoting Human Emotional States in the Novel «Vohnem i mechem» by H. Sienkiewicz. Master's thesis for for obtaining a master's degree. Specialty: 035 Philology. Educational and Professional Program: *Polish Language and Literature. Translation.* Lesya Ukrainka Volyn National University. Lutsk, 2024. 78 pages.

The relevance of the study is determined by the important role of emotionally charged adjectives in creating the artistic expressiveness of a literary text and their significance in revealing the inner world of characters. The problem lies in the need for a comprehensive analysis of emotional adjectives in H. Sienkiewicz's novel Vohnem i mechem, particularly regarding their semantics, syntactic functions, and frequency. The solution is achieved through the classification of adjectives based on their emotional tone, identifying their functions within the text structure, and analyzing their impact on the atmosphere of the work. The research results indicate a dominance of negatively charged adjectives, which enhance the dramatic tone of the novel, while positive and neutral adjectives create contrast and harmonize the narrative. It is concluded that emotional adjectives are key means of forming the emotional intensity of the text and constructing a multifaceted psychological portrait of the characters.

Key words: emotional adjectives, literary stylistics, syntactic functions, frequency, adjective classification, psychological portrait, text atmosphere, narrative.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ.....	8
1.1 Прикметник як самостійна частина мови: семантичне та функційне навантаження	8
1.1. Класифікація прикметників.....	13
1.3. Семантичні та синтаксичні функції прикметників	19
РОЗДІЛ II. ПРИКМЕТНИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ У РОМАНІ «ВОГНЕМ І МЕЧЕМ» Г. СЕНКЕВИЧА	24
2.1.Класифікація прикметників на позначення емоційного стану у романі польського письменника.....	24
2.2. Функції та частотність вживання прикметників на позначення емоцій у романі «Вогнем і мечем» Г.Сенкевича.....	41
РОЗДІЛ III. ФУНКЦІЙНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙ У РОМАНІ «ВОГНЕМ І МЕЧЕМ».....	52
Г. СЕНКЕВИЧА.....	52
3.1. Роль емоційних прикметників у створенні образів персонажів.....	52
3.2. Вплив емоційних прикметників на загальну атмосферу та стиль роману «Вогнем і мечем» Г. Сенкевича	65
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80

ВСТУП

Актуальність теми. Роман Генрика Сенкевича «Вогнем і мечем» — один із найвизначніших творів польської літератури, що відображає складні історичні події та глибокі людські емоції, детально досліджує внутрішній світ героїв, їхні почуття, переживання та моральний вибір. Одним із важливих аспектів, що сприяє глибшому розумінню характерів персонажів та їхніх дій, є використання прикметників для позначення емоційного стану людини.

Мова відіграє вирішальну роль у досягненні поставлених цілей, оскільки люди є соціальними істотами. Прикметники забезпечують доступне, яскраве та точне описання предметів, подій і явищ, суттєво сприяючи ефективній комунікації. Для вираження ступеня грандіозності або мізерності іменників використовуються ступені порівняння прикметників, які набувають різних форм. Аналізуючи вживання прикметників у романі «Вогнем і мечем», виникає можливість виявити тонкі психологічні нюанси персонажів, прослідкувати за еволюцією їхніх емоційних станів на тлі історичних подій. Цей аспект та науковий інтерес лінгвістів до вивчення специфіки природи цього явища обумовлюють актуальність теми дослідження.

Стан опрацювання задекларованої проблеми в науковій літературі. Протягом першої половини ХХ століття в польському мовознавстві вчені активно займалися описом та аналізом граматико-морфологічних і семантичних характеристик прикметників. Як самостійна і повнозначна частина мови прикметник детально розглядався в працях дослідників П. Бака [14], І. Бобровського [15], І. Домбської [17], Г. Гертнера [19], Р. Гжегорчікової, Р. Ласковського, Г. Врубеля [24], К. Твардовського [46] та інших. Ці розвідки внесли значний вклад у розуміння функціональних і структурних аспектів прикметників у мовній системі, підкреслюючи їхню роль у вираженні ознак та характеристик предметів через граматичні категорії.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному аналізі прикметників, які позначають емоційні стани людини у романі «Вогнем і мечем» Г. Сенкевича

із залученням сучасних лінгвістичних підходів до вивчення емоційної лексики. У роботі розглядається використання прикметників у контексті соціально-культурних та історичних умов, що впливають на мовні засоби вираження емоцій.

Мета роботи: виявлення та класифікація прикметників, що позначають емоційні стани людини у романі «Вогнем і мечем», аналіз їхнього стилістичного та семантичного навантаження.

Відповідно до мети, сформульовані наступні **завдання роботи:**

- 1) описати систему прикметників польської мови;
- 2) схарактеризувати прикметники на позначення емоцій;
- 3) проаналізувати семантичні та синтаксичні функції емоційних прикметників у романі польського письменника;
- 4) описати частотність та функції емоційних прикметників у тексті роману «Вогнем і мечем» Г. Сенкевича;
- 5) дослідити роль прикметників у створенні образів персонажів;
- 6) проаналізувати вплив емоційних прикметників на загальну атмосферу роману «Вогнем і мечем» Г. Сенкевича.

Об'єкт дослідження: лексика роману «Вогнем і мечем» Г. Сенкевича.

Предмет дослідження: прикметники, що позначають емоційні стани людини в тексті роману «Вогнем і мечем».

Методи дослідження. У роботі використано: описовий метод для виявлення прикметників, які позначають емоційні стани людини; семантичний аналіз для класифікації та інтерпретації значень прикметників; стилістичний аналіз для визначення їхнього впливу на емоційне забарвлення тексту; контекстуальний метод для вивчення функцій прикметників у рамках наративу.

Матеріал дослідження. Текст роману Г. Сенкевича «Вогнем і мечем», відповідна наукова література, яка розглядає мовні засоби вираження емоцій у художніх текстах.

Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні знань про роль прикметників у вираженні емоційного стану персонажів у літературі та їхній

вплив на художнє зображення внутрішнього світу героїв. Дослідження сприяє розвитку лінгвістичної теорії щодо семантики емоцій та стилістичних функцій прикметників.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання результатів у навчальних програмах з лінгвістики, літературознавства та у подальших дослідженнях мовних засобів вираження емоцій у літературних творах.

Апробація результатів дослідження. Результати проведеного дослідження висвітлені під час виступу на V Міжнародному науково-методичному семінарі «Стан і перспективи методики вивчення польської мови в закладах середньої та вищої освіти» (Луцьк - Київ - Варшава, 14-18 жовтня 2024 р.) і видані у збірнику тез за матеріалами цього семінару («Аудіовізуальний переклад з польської на українську мову серіалу «Dziewczyny ze Lwowa»/«Наші пані у Варшаві»)

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

1.1 Прикметник як самосійна частина мови: семантичне та функційне навантаження

Прикметники польської мови – невід'ємна частина її граматичної системи та займають важливе місце в побудові речень, надаючи опису та характеристик об'єктам і явищам. Польська мова належить до західнослов'янської групи слов'янських мов, яка є частиною індоєвропейської мовної родини. Польська граматики відзначається високим рівнем флексії, тобто зміни форми слів залежно від їхнього синтаксичного функціонування, що стосується прикметників безпосередньо.

Прикметники в польській мові узгоджуються з іменниками за родом, числом і відмінком, що створює різноманітність у формах і варіантах їхнього використання. Як зазначено в дослідженнях польської граматики, історичний розвиток прикметників зазнав впливу інших індоєвропейських мов – латинської та німецької, що призвело до утворення сучасних форм та використання прикметників у різних стилістичних контекстах.

Польські прикметники – важливий засіб побудови смислових відносин у реченнях, що дозволяє збагачувати польську літературну та повсякденну мову, надаючи їй точності та образності.

Прикметниками називаються слова зі схожою звуковою формою: *biały, biała, białe, białego, białej...*, *biali, białe, białych...* тощо, які відносяться до тієї ж самої якості, що сприймається як відмінна ознака предметів [19, с. 154]. Різниця форм залежить від роду, числа і відмінкової функції іменників, за допомогою яких ці предмети позначаються. У цьому визначенні міститься кілька моментів, що потребують уточнення:

1. Прикметники є якісними словами.
2. Відносно предмета, ознаки якого вони виражають, прикметники є відмінюваними словами.

3. Відносно іменників, за допомогою яких називаються предмети, прикметники є визначальними словами.

4. У зв'язку з цим кожен прикметник має ряд форм, які не залежать від різних відтінків самої якості, а залежать від роду і функцій іменника, за допомогою якого позначається предмет: *biały koń*, *biała klacz*, *białe źrebię*, *białe konie* тощо [19, с. 154].

На думку П. Бака, прикметник – частина мови, що позначає ознаки живих істот, речей, явищ, понять і станів. Назва походить від слова прикмета – тобто ознака, властивість, яка визначає якості, що сприймаються людськими чуттями, а також позачуттєві, які виводяться з поведінки живих істот або властивостей предметів [14, с. 148].

Прикметник охоплює клас лексем із первинною синтаксичною функцією означення, які позначають ознаки та властивості означуваних іменників та змінюються за відмінками, числами та родами [24, с. 180].

Форми, залежно від їх призначення, називаються формами зв'язку. Говорячи про прикметники, слід називати окремі форми формами зв'язку за родом, числом та відмінком, але для стислості використовуються ті самі терміни, що для іменників, тобто форми роду, числа та відмінка.

Внаслідок частого зв'язку з іменниками та існування форм зв'язку прикметники самі можуть у певних випадках відноситися до предметів, які вони відрізняють. З цієї причини, розглядаючи значення ізольованих прикметників, повністю відокремлених від висловлювання, можна трактувати їх по відношенню до предметів, що мають відповідну ознаку. Таким чином, прикметник *biały* означає *biały przedmiot*, причому цей предмет характеризується лише за родом і формою. У цьому полягає різниця між прикметником *ślepy* та іменником *ślepiec*. Сам прикметник *ślepy* означає деякого невідомого чоловічого, людського або тваринного індивіда, а іменник *ślepiec* чітко відноситься тільки до людини, і його зміст охоплює значний обсяг ознак, які приписуються сліпій людині, зокрема певний спосіб ходи та наслідки, які викликають співчуття. Замість *ślepiec* можна сказати *niewidomy*; у цьому

випадку цей термін беззаперечно відноситиметься тільки до людини і, окрім настрою, не буде відрізнятися від іменника *ślepiec*. Слово *niewidomy* не вважаються прикметниками, а іменниками у формі прикметника.

Прикметниками називають певний клас слів, що виділяються на основі таких критеріїв: семантичного, тобто значеннєвого; граматичного, який, у свою чергу, поділяється на словотвірний, флексійний (формальний) та синтаксичний (складовий). Часто словотвірні та флексійні критерії об'єднуються під спільною назвою морфологічних [24, с. 54].

У польській мові, щоб слово вважалось прикметником, воно має відповідати певним вимогам. По-перше, воно повинно надавати додаткову, детальну інформацію про іменник, називати або виражати певну якість чи властивість предметів, осіб, тварин, рослин, явищ або абстрактних понять.

По-друге, слово повинно бути утворене шляхом додавання до основи словотвору суфіксів *-owy*, *-ny*, *-any*, *-ski*, *-isty*, *-i*, *-y*, що характерні для прикметників, утворених від іменників. Наприклад, це можуть бути прикметники типу *domowy* або *bokierski*. Прикметники, утворені від скорочень, мають суфікси *-owski* або *-cki*. Інші прикметники походять від дієслів і містять суфікси *-ny*, *-liwy*, *-iwy*, *-alny* або *-ły*.

Прикметники, утворені від інших прикметників, часто мають суфікси *-awy*, *-utki*, *-uteńki*, *-uśki*, *-sieńki* або *-eńki*. Прикметники, утворені від прислівників, зазвичай мають суфікси *-ejszy*, *-ny*, *-eczny* або *-owy*. Прикметники, створені від прийменникових виразів, містять суфікси *-ski*, *-owy* або *-ny*.

Деякі прикметники утворюються додаванням префіксів *prze-*, *przy-*, *nad-*, *pod-* разом із суфіксами *-ony*, *-ny*, *-iwy*, *-wy*. У таких випадках вони часто походять від інших прикметників: *przewrażliwiony*, *nadwrażliwy*. Крім того, прикметники можуть утворюватися шляхом поєднання двох або більше основ словотвору за допомогою інтерфіксів *-o-*, до яких додається суфікс *-ski* або *-ny* (*-ni*). Таким чином утворюються складні прикметники: *biało-czerwono-niebieski*, *lewostronny*, *piętnastoletni* [19, с. 341].

Слово не повинно мати визначеного роду (на відміну від іменника), змінюватися за відмінками, родами та числами, приймати граматичну форму, що відповідає відмінку, числу і роду форми іменника або, рідше, особового займенника, який воно описує. Прикметник має приймати флексійні закінчення згідно з так званою прикметниковою деклінацією (на відміну від багатьох типів деклінації іменників, прикметники мають лише одну модель відмінювання, а незначні її модифікації залежать від типу приголосного, який закінчує основу).

Прикметник, таким чином, є змінним і автосинтагматичним словом (тобто синтаксично самостійним – він може виконувати функцію складника висловлювання або бути рівнозначним реченню). Оскільки прикметник описує певну ознаку, тобто елемент позамовної реальності, він є самостійним за значенням (самозначущим, автосемантичним, повнозначним).

Ідеальна ситуація виникає тоді, коли слово відповідає всім зазначеним критеріям. У такому випадку його належність до прикметників не викликає жодних сумнівів: *chory, zdrowy, bogaty, biedny* тощо. Проте часто до прикметників зараховують слова, що відповідають лише частині з цих критеріїв.

Кожен прикметник є набором форм, різниця звукової форми яких в основному залежить від роду і форми іменника, за допомогою якого називається відрізняваний предмет. Таким чином, кожен прикметник має відповідні форми для обох чисел, усіх відмінків, в певній мірі для окремих родів.

Якщо можна встановити чітку паралель із іменниками щодо форм числа і відмінків, то структура форм роду є дещо іншою. Прикметники мають окремі форми однини для трьох родів, тоді як у множині у відповідних відмінках існує лише два ряди форм: один для осіб чоловічої статі, наприклад, *biali, mądrzy, roztropni*, інший — для всіх інших предметів, наприклад, *wysokie (wielbłądy, kobiety, żyrafy, szafy, domu* тощо). Перший ряд, що відповідає чоловічим особам, називається сильними формами (чоловічими особами), другий ряд — слабкими формами (речовими).

Як випливає з попередніх висновків, прикметники відносяться до двох рядів ознак:

- а) власних ознак, тобто до якостей, до яких вони відносяться,
- б) ознак іменників, які вони відрізняють, або, іншими словами, до предметів, які вони характеризують [19, с. 156].

Враховуючи це двояке відношення, виділяють два види обсягу прикметників:

- а) внутрішній, тобто запас якостей, до яких відноситься прикметник,
- б) зовнішній, тобто запас предметів, які прикметник характеризує [19, с. 156].

Два типи обсягу прикметників тісно пов'язані між собою: чим ширший внутрішній обсяг, тим ширший зовнішній обсяг, тобто, вищий прикметник, що відноситься до більшого запасу якостей, ніж нижчий, може характеризувати більшу кількість предметів. Наприклад, прикметник *jasny*, що відноситься до всіх світлих кольорів, характеризує більше предметів, ніж, наприклад, прикметник *żółty*.

Певні якості прикметників сприймаються по-різному у відношенні до аналогічних якостей, які спостерігаються в інших предметах:

1. Якість притаманна предметам в початковому ступені або такому ж самому, як в інших предметів:
biała (gryka), (gryka jak śnieg) biała.
2. Якість у певному предметі є більш інтенсивною, ніж зазвичай, або сильнішою, ніж у інших порівнюваних предметів: *starszy (pan), (gryka) bielsza (od śniegu).*
3. Певна якість притаманна предмету в непорівнянно високому ступені або в найвищому ступені серед усіх порівнюваних предметів: *najjaśniejsza (Rzeczpospolita), najmądrzejszy (z obecnych)* [15, с. 156].

Відповідні форми, які відносяться до тієї ж якості, вважаються тим самим прикметником у різних формах, а саме:

- 1) у формі початкового ступеня,

- 2) вищого ступеня,
- 3) найвищого ступеня.

Ці форми називаються ступенями, а відповідну функцію прикметників – їх ступеневістю.

Ступінь якості як її основа не пов'язаний зі змістом прикметника; та сама якість може виражатися за допомогою різних форм, тому можна говорити про той самий сніг: *biały*, *bielszy* або *najbielszy*, залежно від того, як сприймається ця «білизна» у порівнянні з іншими білими предметами.

Таким чином, прикметники є важливою складовою мовної системи, яка дозволяє чітко та детально характеризувати предмети, явища та осіб. Вони узгоджуються з іменниками за родом, числом та відмінком, що сприяє їх гнучкому використанню у різних синтаксичних конструкціях. Роль прикметників полягає в забезпеченні виразності та точності описів, що дозволяє поглиблювати комунікативну ефективність мови.

1.1. Класифікація прикметників

В польській мові раніше виділяли чотири наступні групи прикметників:

1. Якісні прикметники (абсолютні, характерні) визначають властивості осіб, тварин, рослин і предметів безпосередньо, вказуючи на їхні абсолютні (тобто випадкові, нестійкі, змінні) ознаки, наприклад, форма (*okrągły*, *podłużny*), розмір (*wielki*, *mały*), смак (*kwaśny*, *słony*), колір (*zielony*, *biały*), температура (*zimny*, *gorący*) тощо. Сутність ознак, до яких відносяться якісні прикметники, полягає в тому, що вони можуть проявлятися в меншій або більшій мірі (інтенсивності), тому ці прикметники піддаються ступенюванню (*mily*, *milszy*, *najmilszy*). Характерною ознакою значної частини якісних прикметників є наявність у них антонімів (*thusty-chudy*, *ciepły-chłodny*), можливість утворення від них прислівників (*duży-dużo*, *czarny-czarno*) і абстрактних іменників (*szary-szarość*, *mily-miłość*).

2. Релятивні прикметники (відносні, видові, класифікуючі, видільні) визначають властивості осіб, речей, рослин, предметів або абстрактних понять опосередковано. Вони виражають відносні (тобто постійні, незмінні) ознаки і властивості цього предмета. Вказують на видові, видільні ознаки, а не просто на одну з багатьох ознак предмета. Вони утворюються від інших частин мови, що вказують на певну властивість. Ці прикметники визначають ознаки, які можуть відноситися, наприклад, до матеріалу, з якого виготовлено предмет (*kamienna rzeźba*), до характеру хімічної речовини (*kwas siarkowy*), до типу транспортного засобу (*lokomotywa spalinowa*), до виду дії, вираженої іменником (*odprawa celna, przelew bezgotówkowy*), до часу (*letnia olimpiada*) або місця (*sklep osiedlowy*). Сутністю ознак, які виражають релятивні прикметники, є неможливість визначення ступеня їхньої інтенсивності (можна лише стверджувати, що предмет або особа має цю ознаку або властивість, або що не має). Через це такі прикметники не можна ступенювати. Релятивні прикметники зазвичай не мають антонімів, і, як правило, від них не можна утворити прислівників або абстрактних іменників.

3. Присвійні прикметники (інколи відносяться до релятивних) – вони визначають, кому належить певна річ, наприклад, *Janów dom = dom Jana* (архаїзм флексії, наразі зустрічається лише в деяких говорах).

Ewangelia Mateuszowa, ojcowska rada, babcine ciasto, mysi ogon, lisia kita, szczurzy pyszczek, bociani dziób, krowie wymię, końska grzywa, rybia łuska.

4. Незмінні прикметники – зазвичай іноземного походження, вони визначають іменники, але не змінюються за відмінками, родами чи числами:

mundur khaki, super samochód, top modelka, sukienka mini [24, с. 352].

Цей поділ прикметників досі використовується, але вважається неповним.

Серед прикметників за семантичною основою виділяються безпосередні прикметники, які прямо вказують на якість предмета, наприклад, *biały, czarny, krzywy, twardy, szybki, dobry, bliski* тощо. Ці прикметники складають відносно невелику групу порівняно з опосередкованими прикметниками, які відрізняють

предмети різними непрямими способами. Залежно від основи, розрізняємо наступні основні категорії прикметників:

1. Дієприкметники, що відрізняють предмети за приписаною їм дією:
śledczy, gończy.

2. Прикметники схильності, що відрізняють предмет за дією, до якої він схильний:

jąkawy, płacziwy.

3. Прикметники призначення, що відрізняють предмети за дією, для якої вони в певній мірі призначені:

jadalny, bawialny, wypoczynkowy, wyścigowy.

4. Прикметники здатності, що відрізняють предмети за дією, якій вони пасивно можуть підлягати:

przejrzysty, dostrzegalny, ciekły.

5. Пасивні прикметники, що відрізняють предмети за дією, результатом якої є певна якість:

obolaty, napuszysty, nadęty 'zarozumiały'.

6. Причинні прикметники, що відрізняють явища за причиною:

ojcowe (kochanie), witeziowe (wieszczby).

7. Прикметники причинності, що відрізняють певні якості за причиною, яка їх викликає:

rodowa (pucha).

8. Виробничі прикметники, що відрізняють предмет за виробом, для якого він є матеріалом:

rosolowe (mięso).

9. Матеріальні прикметники, що відрізняють предмет за матеріалом. Цей матеріал може бути фігурним: *wołowe (mięso)*, або масовим: *bawełniany, spiżowy*.

10. Видові прикметники, що відрізняють предмет за видом:

surowcowe (żelazo), тобто ті, що є сировиною, *sukrowa (mączka)*, тобто ті, що є цукром.

11. Присвійні прикметники, що відрізняють предмети за власником:

wujowa (laska).

12. Прикметники організації, що відрізняють предмети:

а) за одиничною, нормальною частиною:

brodaty, rubinowy (pierścień),

або за ненормальними розмірами:

brzuchaty, głowisty;

б) за множинними частинами:

łaciaty, kędzierzawy.

13. Аксесуарні прикметники, що відрізняють предмети за аксесуарами, наприклад, за одягом:

kapeluszowa (dama).

14. Прикметники належності, що відрізняють предмети за цілим, до якого вони належать:

stołowe (nogi).

15. Місцеві прикметники, що відрізняють предмети за місцем, де вони зазвичай знаходяться:

salonowe (meble), leśne (drzewa).

16. Часові прикметники, що відрізняють предмети за періодом часу, в якому вони існують:

majowa (noc), wiosenni (deszczyk).

17. Прикметники середовища, що відрізняють предмети за середовищем, яке знаходиться у певному місці:

lesista (okolica), tronowa (sala), miodowy (plaster).

18. Порівняльні прикметники:

а) подібні, що відрізняють предмет через уподібнення до зразка:

wiosłowaty, kopulasty, burakowa (twarz), popielaty;

б) еквівалентні, що відрізняють предмет за певною мірою:

funtowa (świeca), kilowy (ciężarek);

с) ослаблені, у порівнянні з сильнішою якістю:

białawy, czarniawy;

d) підсилені, у порівнянні зі слабшою якістю:

cieniusi – дуже тонкий;

e) надмірні, що відрізняють предмети за нормальністю якості, яку у надмірному ступені має предмет:

przydługi, przygruby;

f) інтенсивні, що відрізняють предмети за якістю, яку предмет має у винятково високому ступені, емоційно позитивну або негативну:

przepiękny, przebrzydły [19, с. 157-158].

Останнім часом у багатьох нових граматичних працях всі вищезгадані критерії класифікації розглядаються як рівнозначні, і слово визнається прикметником, якщо воно відповідає принаймні деяким з них. Згідно з цими принципами, до прикметників було віднесено багато класів слів, які раніше зараховувалися до займенників і числівників, а також певні флексійні форми дієслів.

Також використовується класифікація:

- 1) лише на основі синтаксичного критерію;
- 2) лише на основі флексійного критерію;
- 3) змішана флексійно-синтаксична [24, с. 352].

Семантичні та словотвірні критерії значно менш корисні та рідше застосовуються.

З огляду на вищезазначені причини, нині серед мовознавців немає загальної згоди щодо належності деяких груп слів до прикметників.

Залежно від обраного критерію, до прикметників, крім раніше зазначених, зараховуються також деякі з наступних груп слів:

- колишні іменникові займенники:
- присвійні – *mój, twój, nasz, wasz, jego, jej, ich, pana, pani, panów, pań, państwa*;
- присвійно-зворотний – *swój*.
- колишні числові займенники:

- невизначені – *dużo, mało, trochę, wiele*;
- загальний – *wszystek*.
- колишні прикметникові займенники:
 - загальний – *każdy*;
 - заперечні – *nijaki, niczyj, żaden*;
 - питальні – *jaki, który, czyj, co za*;
 - підсилені питальні – *jakiż, któryż, czyjże, cóż za*;
 - відносні – *jaki, który, czyj, co*;
 - невизначені – *jakiś, któryś, czyjs, jakikolwiek, którykolwiek, czyjkolwiek, jaki bądź, który bądź, czyj bądź, lada jaki, lada który, lada czyj, byle jaki, byle który, byle czyj, pewien, niejaki, niektóry, niejeden, jaki taki*;
 - вказівні (визначені) – *ten, tamten, ów, taki, ten sam, taki sam, inny*.
- колишні числівники:
 - Порядкові – *pierwszy, drugi, trzeci*;
 - Визначені різнорідні – *jednoraki, dwojaki, trojaki*;
 - Невизначені різнорідні – *iloraki, wieloraki*;
 - Кратні – *pojedynczy, podwójny, potrójny, poczwórny*;
 - Визначені кратні – *jednokrotny, dwukrotny, stukrotny*;
 - Невизначені кратні – *ilokrotny, parokrotny, wielokrotny*;
 - Прислівникові визначені – *dwukrotnie, stukrotnie*;
 - Прислівникові невизначені – *ilokrotnie, parokrotnie, kilkukrotnie, kilkunastokrotnie, kilkudziesięciokrotnie, kilkusetkrotnie, wielokrotnie*.
- колишні дієприкметники:
 - Теперішні активні: *uciekający kot, spadająca gwiazda, biegnące dziecko*;
 - Минулі пасивні: *przeczytany artykuł, wykonana praca, spełnione marzenie* [14].

Перераховані вище групи слів не відповідають усім ознакам прикметників (переважно семантичним), але їх зараховують до прикметників через їхню прикметникову функцію в реченні та/або морфологію.

Узагальнюючи, прикметники класифікуються на якісні, відносні та присвійні, що відрізняються своїми семантичними та граматичними характеристиками. Якісні прикметники відображають властивості, що піддаються ступенюванню, а відносні — сталі ознаки, які не змінюються. Присвійні прикметники вказують на належність, їхній вплив на емоційне забарвлення тексту обмежений.

1.3. Семантичні та синтаксичні функції прикметників

У реченні прикметник виконує передусім функцію прикметникового означення (характеристичного, видільного, кількісного або присвійного). Таке означення може стосуватися:

1) підмета:

Cicha woda brzegi rwie),

2) присудка в іменному присудку:

On jest zawodowym sportowcem,

3) додатка:

Przeczytałem ciekawą książkę,

4) обставини:

Na pagórku niewielkim stał dwór szlachecki. Zdarzyło się to ciemną nocą,

5) приєднувального означення:

Mieszkał w domu z czerwonej cegły [24, с. 153].

Ці функції є першорядними. У певних ситуаціях прикметник може виконувати роль:

- присудка в іменному присудку:

Adaś jest wysoki,

- підмета:

Bogaty biednego nie zrozumie. Chorzy zostali ewakuowani ze szpitala,

- додатка:

Robin Hood zabierał bogatym, a dawał biednym [24, с. 153].

Ці функції є другорядними (секундарними).

Прикметник може залишатися у зв'язку узгодження з підметом, присудком, додатком, обставиною або приєднувальним означенням як означення (рід, число, відмінок), бути у зв'язку керування з поєднувальним елементом як присудок, залишатися у зв'язку узгодження (основному) з присудком як підмет (рід, число) або бути у зв'язку керування з присудком як додаток. Прикметник може залишатися у зв'язку керування або належності з власними визначеннями, що мають характер додатка або обставини, якими можуть бути прислівники: *bardzo pożyteczna roślina*, іменники, як у випадку *pisarz żądny sławy*, або прийменникові вирази: *pacjent chory na grype*. Як означення прикметник зазвичай розташовується безпосередньо перед іменником, який він визначає, рідше – безпосередньо після нього, а лише у виняткових випадках – в іншому місці речення, що може бути зумовлено, наприклад, акцентом речення [24, с. 153].

К. Твардовський є автором цікавих роздумів щодо поділу прикметників, представлених у статті «Z logiki przymiotników» [46]. Він виходить із відомого поділу прикметників на детермінуючі та модифікуючі. Перші з них, у поєднанні з іменником, доповнюють його значення ознакою, або позитивною, або негативною (*człowiek uczony, człowiek niedoświadczony*), тобто звужують обсяг назви іменника. Другі ж віднімають у іменника його первісне значення і він стає назвою предмета, до якого вже не можна застосувати іменник у його первісному значенні (*sztuczne oko, pieniądze podrobiony, były minister* тощо). Він зауважує, що цей поділ також стосується прислівників [47, с. 373-375]. Далі він стверджує, що, власне, слід було б виходити з двох семантичних функцій прикметників: простої та складної. Детермінація є простою функцією, а модифікація – складною. Функція модифікації складається з двох елементів: функції часткового видалення змісту, вираженого іменником та функції

заміщення цієї видаленої частини змісту [...] іншими позитивними або негативними ознаками [46, с. 293]. Ці два елементи, присутні у функції модифікації, стають для нього підставою виділення додаткової простої функції – функції аболіції (видалення). Модифікуючі прикметники, за таким підходом, є прикметниками, які виконують аболіційно-детермінуючу функцію. На думку Твардовського, існують також прикметники, що виконують лише аболіційну функцію. Прикладом такого прикметника, на його думку (принаймні у певних контекстах), є прикметник *rzekomu*. Семантично прості функції прикметників він доповнює ще функцією консервації, завданням якої є лише підкреслення або виділення ознаки (ознак) предметів, до яких відносяться іменникові назви. До таких прикметників (конфірмуючих) він відносить прикметники *prawdziwy* та *rzeczywisty* у контекстах: *prawdziwa przyjaźń, fakt rzeczywisty*.

I. Домбська у своїй праці «Z semantyki przymiotników» (1927/1929) [17, с. 2] зауважує, що прикметники можна розглядати як синсемантичні слова в сенсі Гусерля (*Logische Untersuchungen*), тобто такі, що мають власне, хоча й не самостійне значення [17, с. 3]. На її думку, прикметники можна поділити на аналітичні та синтетичні [17, с. 4]. Прикметник є аналітичним у поєднанні з іменником, якщо ознака, до якої він відноситься, міститься у значенні цієї назви. Аналітичним прикметником є, наприклад, *podzielny* у назві *liczba parzysta, podzielna*. З іншого боку, синтетичним прикметником у певному поєднанні є той, який у цьому контексті не є аналітичним прикметником.

Далі авторка зосереджується на поділі прикметників на детермінуючі та модифікуючі, що є важливим для вищезгаданої класифікації Твардовського. Вона розглядає словосполучення *kwadratowe koło, drewniane żelazo*, розмірковуючи, чи не є прикметники *kwadratowe* і *drewniane* у цих поєднаннях модифікуючими. Зрештою, вона вирішує це питання таким чином, що розглядає ці складені назви як суперечливі, і в результаті звужує визначення модифікуючих прикметників до: прикметники, значення яких суперечить властивому значенню назви, до якої вони додаються, і які змінюють це

властиве значення так, що вираз, отриманий у результаті поєднання прикметника з цією назвою, має несуперечливе значення [17, с. 6].

Робота завершується зауваженнями щодо негативних прикметників. На думку авторки, їх можна поділити на дві класи: негативні прикметники у власному сенсі цього слова (*nieczarny, nieżelazny, niedębowy* тощо) та негативно-позитивні прикметники – *niemądry* (дурний), *niedobry* (поганий) або *niewidomy* (сліпий) [17, с. 8-9].

Отже, прикметники виконують різні синтаксичні функції в реченні, забезпечуючи його повноту і деталізацію. Вони можуть бути означеннями та присудками, додатками та підметами. Семантично прикметники дозволяють виражати різні відтінки емоцій, що робить їх важливим інструментом створення емоційного забарвлення літературних текстів, зокрема при описі внутрішніх станів героїв.

Висновок до Розділу I.

Прикметники є повнозначними словами, що вказують на якості, властивості або ознаки предметів, осіб, явищ чи абстрактних понять. Вони функціонують як означення у реченні, узгоджуючись з іменниками за родом, числом і відмінком, що забезпечує їхню гнучку інтеграцію в синтаксичну структуру. У мовознавстві прикметники поділяються на кілька категорій, зокрема якісні, відносні та присвійні, з урахуванням їхніх семантичних і граматичних характеристик.

Якісні прикметники визначають властивості або якості предметів, таких як величина, колір чи емоційний стан, і мають здатність до ступенювання, що дозволяє відтворювати різні рівні інтенсивності характеристик. Відносні прикметники вказують на сталі ознаки, що пов'язують предмет із певним об'єктом або явищем; їхня незмінність і відсутність ступенювання обмежують їх використання у варіюванні емоційного забарвлення. Присвійні прикметники, що означають належність, також не піддаються ступенюванню і мають

обмежене застосування в художніх текстах, де відсутня потреба в динаміці ознак.

Семантика прикметників визначає їхню роль у літературному тексті, особливо у вираженні емоційних станів. Якісні прикметники найбільш ефективні для відтворення психологічних аспектів і динаміки емоційних переживань персонажів, оскільки вони дозволяють гнучко маніпулювати інтенсивністю емоцій. Відповідно, класифікація прикметників у мовознавстві базується на поєднанні їхніх морфологічних особливостей та семантики, що дозволяє чітко визначати їхні функції та ролі у створенні емоційно насичених наративів.

РОЗДІЛ II. ПРИКМЕТНИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ У РОМАНІ «ВОГНЕМ І МЕЧЕМ» Г. СЕНКЕВИЧА

2.1.Класифікація прикметників на позначення емоційного стану у романі польського автора

У романі «Вогнем і мечем» автор активно використовує прикметники для вираження емоційного стану персонажів, що є характерною рисою стилю твору періоду реалізму. Як зауважив К. Войцеховський, «суб'єктивний елемент» Трилогії, особливо в «Вогнем і мечем», є виразним і багатограним. Це можна спостерігати через численні прикметники, що описують емоційні стани героїв, виражають їхні почуття та внутрішні переживання.

Загалом у творі виділяються три основні класи прикметників, що позначають емоційний стан:

1. Прикметники з негативним емоційним забарвленням, що підкреслюють напруження, страх, гнів або розчарування персонажів. Це досягається за допомогою пейоративних епітетів, зворотів та інших лексичних засобів, які створюють похмурий настрій сцени або відображають внутрішні страждання героїв.
2. Прикметники з позитивним емоційним забарвленням, що передають радість, спокій, захоплення або надію. Вони часто використовуються для поетичних описів або для піднесення певних подій, створюючи атмосферу світла і гармонії.
3. Прикметники з нейтральним або двозначним емоційним забарвленням, які можуть відображати складні або змішані емоції, одночасно передаючи певні аспекти характерів героїв. Це дозволяє глибше передати психологічний стан і внутрішній конфлікт персонажів, підкреслюючи їх багатогранність.

Г. Сенкевич, дотримуючись принципів об'єктивної нарації від третьої особи, у своїх творах загалом передає події через нейтральний нараторський

голос. Проте в романі «Вогнем і мечем» можна спостерігати випадки експресивних відхилень, коли автор відходить від усталеного стилю, вводячи прикметники з виразним емоційним забарвленням для підсилення ефекту.

Негативні прикметники застосовуються у романі досить часто, здебільшого для опису кривавих подій, битв, негативних почуттів.

Розповідаючи про Запорозьку Січ, козацтво, автор навмисне вживає негативно забарвлені прикметники: *chytry, dziki, grubiański, drapieżny, krwawy, nieludzki, nieokiełznany, niesforny, okropny, okrutny, piekielny, pijacki, ponury, posepny, potworny, prosty, rozbewstwiony, rozbójniczy, roz hulany, rozpętany, rozszalały, straszliwy, straszny, swawolny, szalony, szpetny, wściekły, zbrodniczy, złowrogi* тощо.

Наприклад, часте використання прикметників зі значенням «дикість», «жорстокість» або їхніх синонімів, що описують персонажів, контрастує з характеристиками, які надаються представникам польської шляхти. Це створює амбівалентну структуру, де об'єктивний наратив часто переплітається із суб'єктивними оцінками, вираженими через прикметники.

Про солдатів Вишневецького, які в'їжджали до Варшави на вибори, оповідач розповідає:

«[...] *podziwiano ich pleć ogorzałą, spaloną wichrami z Czarnego Morza, ich hardość spojrzenia i pewną dzikość postawy, od dzikich sąsiadów przejętą*» (podkr. A.W.) [39, s. 122].

Підкреслено дикуватість Курцевичів, які мали справу з Низовцями. Ще кілька разів, головним чином у сценах, що зображують безкомпромісні бої, згадується про *jakiejsz dzikiej wesolości żołnierzy* [39, s. 349] та про *dzikiej żądzy walki* [39, s. 354].

Натомість слова *dziki, zdziczały*, а також *półdziki, dzicz, dziko, zdziczenie, dzikość* з'являються дуже часто при характеристиці індивідуальних героїв та всього козацького табору, і прикметник *dziki* стає одним із найчастіших епітетів:

а) про Богуна: «*dziki ataman*» [39, s. 258]; «*dziki watażka*» [39, s. 145]; «*zdziczałą, nie znającą hamulców duszę Kozaka*» [39, s. 234–5]; (umiał być:) «*między Kozaki najdzikszym Kozakiem*» [39, s. 53].

Dziki watażka, jakby mu życie zbrzydło, uderzył na nią bez wahania, sam pierwszy rzucił się w ogień i po kilkugodzinnej walce wyciął ją w pień z wyjątkiem kilku żołnierzy, których oszczędził, aby mękami zeznania z nich wydobyć. [39, s.145]

Прикметник *Dziki* характеризує ватажка як жорстокого, агресивного, безстрашного. Він підкреслює неконтрольовану, майже первісну силу та безкомпромісність, що створює образ лютості та неприборканої вдачі. Емоційно це викликає відчуття страху та поваги до відчайдушної сміливості ватажка.

б) про інших лідерів: «*dziki* (старий та молодий) *Krzywonos*» [39, s. 364, 372]; «*dziki Puskareńko*» [39, s. 351]; «*dziki Nebaba*» [39, s. 312]; «*dziki watażka*» (про Бурдабука) [39, s. 370]; «*z dzikim wyrazem twarzy*» (про Татарчука) [39, s. 72].

Характеризуючи інших козацьких ватажків, слова на позначення дикості часто використовуються для підкреслення їхньої невгамовної натури, жорстокості та непередбачуваності. Ці епітети акцентують увагу на їхній агресивній поведінці та відсутності стриманості, показуючи їх як лідерів, що не підкоряються правилам і вдаються до рішучих, часто брутальних дій.

Dał głowę Półksiężyc, wódz stary i doświadczony, i dziki Nebaba, i potężniejszy od nich obydwóch Krzeczowski, który nie starostw i województw, nie dostojęństw i godności, ale pala się w buntowniczych szeregach dorobił [39, s. 312].

Dziki використовується для характеристики Небаби і має значення дикий, жорстокий. Це підкреслює агресивність, невгамовну натуру та безкомпромісність персонажа, створюючи образ лютого і неприборканого воїна. Емоційно це слово викликає відчуття загрози та сили.

Anton Tatarczuk, ataman czehryńskiego kurzenia, człowiek około lat czterdziestu, wysoki, silny, z dzikim wyrazem twarzy i skośnymi, tatarskimi oczyma [39, s. 72].

Прикметник *dziki* описує вираз обличчя, підкреслюючи агресивність і неприборканість характеру. Емоційно це слово несе відтінок загрози, нецивілізованості та можливої небезпеки.

Окрім згаданого прикметника, портрет доповнюють прикметник *wysoki*, що підкреслює фізичні характеристики Антона Татарчука, створюючи враження про його статуру, яка викликає повагу і, можливо, страх; та прикметник *silny*, який вказує на фізичну міць і витривалість персонажа. Цей прикметник підсилює враження від сили і надійності, що відповідає образу лідера, якого бояться і поважають.

в) про спільноту (не враховуючи татар): : «*dzicy Zaporozcy*» [20]; «*dzikiej swawoli Zaporozców*» [39, s. 216]; «*dzicy dońscy Kozacy*» [39, s. 314]; «*dziki z natury lud*» [39, s. 322]; «*dziki i rozbójniczy lud*» [39, s. 37]; «*samotny okop otoczony powodzią dzikich wojowników*» [39, s. 328]; «*armia Chmielnickiego dziksza od zastępów Hamerlana*» [39, s. 279]; «*zdziczałe masy*» [39, s. 345]; «*ludzie półdzicy*» [39, s. 142].

При характеристиці козацької спільноти слова, що позначають дикість, використовуються для створення образу безконтрольної, хаотичної сили. Такі описи підкреслюють відсутність цивілізаційних норм і схильність до агресії, зображуючи козаків як стихійну, майже первісну масу. Цей лексичний підхід допомагає Сенкевичу протиставити їх польській шляхті, створюючи різку контрастність між двома сторонами конфлікту, і підсилюючи ідею про дикість як невід'ємну характеристику ворогів.

Dzicy Zaporozcy tańczyli koło ognisk, rzucając w górę czapki, paląc z puszczeli i pijąc kwartami gorzałkę [39, s. 20].

Прикметник *dzicy* підкреслює неконтрольовану, майже первісну поведінку козаків. Він вказує на їхню вільну, хаотичну і неконвенційну натуру, що асоціюється з бунтарством, відсутністю страху і соціальних обмежень. Емоційно цей прикметник викликає відчуття дикості, неприборканої сили і свободи, що підсилює образ запорожців як людей, які живуть за власними правилами, незалежно від зовнішніх обмежень.

Zaporoże stało przy nim, bo nigdy pod niczyją bulawą nie Chłop, Wolność, Władza nurzało się tak we krwi i zdobyczy; dziki z natury lud garnął się do niego, bo gdy chłop mazowiecki lub wielkopolski bez szemrania dźwigał owo brzemię przewagi i ucisku, jakie w całej Europie nad «potomkami Chama» ciążyło, Ukrainiec razem z powietrzem stepów wciągał w siebie miłość swobody tak nieograniczonej i dzikiej, i bujnej, jak stepy same [39, s. 322].

Використані прикметники *dziki*, *nieograniczonej*, *bujnej*, які створюють багатий емоційний фон. Прикметник *dziki* використовується для опису як народу, так і свободи. Він вказує на первісність, свободу від обмежень і незалежність, передаючи відчуття неприборканості і сили. У випадку з людьми – це вказівка на їхню вільну, бунтівну натуру, що не піддається контролю; щодо свободи – це підкреслює її необмежений характер.

Прикметник *nieograniczonej* описує свободу, що не має жодних меж, підкреслюючи повну відсутність обмежень. Це створює емоційний ефект нескінченності, підкреслюючи, що свобода козаків подібна до безкрайніх степів, з якими вони нерозривно пов'язані. Емоційно це викликає відчуття простору і величі.

Прикметник *bujnej* підсилює образ свободи, надаючи їй рясність, багатство і життєву силу. Він передає ідею динамічності, розквіту та невгамовності.

A jednak lada chwila trzysta tysięcy nieprzyjaciół – armia większa od tych, jakie cesarz niemiecki lub król Jancuski mogli wystawić, a dziksza od zastępów Tamerlana – miała oblec mury tego grodu [39, s. 279].

У реченні використано прикметник *dziksza*, який відіграє важливу роль у створенні експресивного опису. Це порівняльна форма прикметника *dziki*, що означає дикіша або більш дика. Вона підкреслює жорстокість, неконтрольованість і агресивність армії. Порівняння з військами Тамерлана, які славилися жорстокими завоюваннями, підсилює враження від армії як сили, що не має меж у своїй люті та агресії.

Згадуючи про українців загалом, автор також використовує прикметник *dziki*.

Dziki z natury lud garnął się do niego, bo gdy chłop mazowiecki lub wielkopolski bez szemrania dźwigał owo brzemię przewagi i ucisku, jakie w całej Europie nad potomkami Chama ciążyło, Ukrainiec razem z powietrzem stepów wciągnął w siebie miłość swobody tak nieograniczonej i dzikiej, i bujnej, jak stepy same. [39, s. 193].

Прикметник *dziki* у наведеному реченні використовується для характеристики вільнолюбивої, необмеженої природи українця, порівнюючи його з просторами степу. У цьому контексті *dziki* відображає щось неприборкане, вільне та бунтівливе, що зумовлює емоційно насичене сприйняття героя як сильної та незалежної особистості. Такий прикметник, хоча й може асоціюватися з чимось агресивним або необробленим, у цьому випадку має позитивну конотацію. Він підкреслює романтизований образ українця як особи, яка прагне свободи та незалежності, і таким чином сприймається позитивно.

Więc i dziwy opowiadano o owych stepach tajemniczych i borach, w których się rodzi takie rycerstwo, podziwiano ich pleć ogorzałą, spaloną wichrami z Czarnego Morza, ich hardość spojrzenia i pewną dzikość postawy, od dzikich sąsiadów przyjętą [39, s.120-121].

Прикметник *dzikich* у цьому реченні використовується для опису сусідів, від яких українці нібито перейняли певну *dzikosc postawy* (дику поставу). Він

має дещо амбівалентну конотацію: з одного боку, слово *dzikich* асоціюється з неконтрольованістю, необробленістю та відсутністю цивілізованості, що вказує на негативне або зневажливе сприйняття. Прикметник *dzikich* більше тяжіє до негативної конотації, адже передає певну зневагу до сусідів як до грубих і невихованих людей.

Для передачі дикості персонажів оповідач часто використовує лексику та фразеологію зі світу тварин:

а) про Богуна: *rozpacz kąsała mu duszę jak wściekły pies* [39, s. 89]; *skowyczał jak ranny wilk* [39, s. 230]; *ryczał jak dziki zwierz* [39, s. 145]; про Хмельницького: *ryczał jak dziki ranny zwierz* [39, s. 385] та багато інших подібних порівнянь.

Przypomniawszy sobie wszystko, co się stało, wpadł we wściekłość, ryczał jak dziki zwierz, krwawił ręce na własnym krwawym łbie i nożem godził w ludzi, tak że semenowie nie śmieli do niego przystąpić [39, s. 145].

Прикметник *dziki* описує поведінку персонажа, порівнюючи його з диким звіром. Він підкреслює неконтрольовану лютість і агресію, показуючи, що він діяв нецивілізовано і навіть небезпечно. Прикметник *krwawy* для підкреслення насильства і жорстокості. Це створює образ людини, яка завдає собі і оточуючим шкоди, поглинена своєю лютістю. Емоційно прикметник *krwawy* додає жорстокості та напруги, викликаючи у читача сильне відчуття тривоги та відрази.

Разом прикметники формують потужний образ агресії, неконтрольованої люті та жорстокості, створюючи сцену, яка викликає страх і підсилює драматизм. Вони допомагають передати хаотичний і небезпечний стан персонажа, який втратив самовладання.

Tymczasem hetman zaporoski, przypadłszy do swego taboru, ryczał jak dziki ranny zwierz, darł żupan na piersiach i kaleczył sobie twarz [39, s. 385].

Прикметники *dziki* і *ranny* разом створюють образ гетьмана як людини, що перебуває в стані крайнього емоційного потрясіння. Його поведінка схожа на реакцію пораненого звіра, що підкреслює інтенсивність його болю, люті і відчаю, викликаючи у читача сильні емоційні переживання.

б) козацько-селянська спільнота часто описана метафорами *zgraja*, наприклад, *rozzarte zgraje* [39, s. 206]; найчастіше – *wataha*: *watahy zaporoskie* [39, s. 35]; *wataha mołojców* [39, s. 84]; *nowa wataha Kozaków* [39, s. 421]; іноді хижаки: *gniazdo drapieżników niżowych* [39, s. 186] тощо.

Bitwa kończyła się, a kończyła dlatego, iż rozzarte zgraje opadły w końcu Krzywonosą, wołaając z rozpaczą i wściekłością [39, s. 206].

Прикметник *rozzarte* описує зграї, які були в стані люті. Він підкреслює їхню агресивність і неконтрольованість, передаючи відчуття крайньої злості та жорстокості. Емоційно це слово викликає відчуття небезпеки та хаосу, створюючи образ людей, що діють під впливом сильних емоцій.

Mrowie rzedło na gościńcu istotnie, bo już o dziesięć mil drogi zaczynał się kraj za jęty przez chorągwie koronne, więc watahy kozackie nie śmiały zapuszczać się dalej, wołały bowiem czekać w bezpiecznym oddaleniu na przybycie Burłaja z jedne j, a Chmielnickiego z drugiego strony [39, s. 361].

Слово *watahy* зазвичай асоціюється із зграями диких тварин, що додає образу елемент хаотичності, дикості та неконтрольованості. Емоційно воно викликає уявлення про масу людей, яка рухається як єдиний організм, можливо, агресивний або стихійний. Це створює образ козаків як групи, яка діє спільно, але при цьому їхні дії можуть бути непередбачуваними і безжалісними.

Прикметник *kozackie* уточнює, що йдеться саме про козаків, підкреслюючи їхню національну ідентичність і пов'язуючи цей образ з певною культурою і стилем життя. Це слово надає емоційного забарвлення незалежності, свободи та військового духу, що асоціюються з козаками.

в) до цього тваринного кола тісно прив'язані пейоративи: *leb, kły, ślepie*, що використовуються виключно у відношенні до козацьких персонажів, включаючи самого Хмельницького, наприклад, *podgolony leb* [39, s. 192]. Полковників та отаманів козаків найчастіше називають епітетом *watażka* з додаванням прикметників *straszny, krwawy, dziki*.

Lecz dziki Krzywonos, tak straszny zwykle dla podwładnych, którym nie dopisało szczęście, tym razem nie rozgniewał się wcale [39, s. 268].

Прикметник *dziki* описує Кривоноса як людину неконтрольовану, жорстоку та агресивну. Він підкреслює його дикість і непередбачуваність, створюючи образ лютого воїна, який діє без стримувань. Емоційно це слово викликає страх і повагу до його жорсткої натури, передає відчуття небезпеки та сили.

Прикметник *straszny* додає до образу Кривоноса ще більше загрози, характеризуючи його як грізну фігуру для підлеглих. Він передає те, що люди бояться його через його суворість і можливість безжально карати. Емоційно це слово підсилює відчуття страху та небезпеки, пов'язане з його жорстким характером.

Визначення з семантичного кола шаленство з'являються майже виключно щодо козаків, селян, черні:

а) про Богуна: *szalona głowa* [39, s. 29]; *człowiek szalony* [39, s. 40], *szalony Kozak* [39, s. 438]; про Кривоноса: *szalony watażka* [39, s. 204] тощо.

Bohun jest człowiek szalony, gotów się ważyć na wszystko [39, s. 40].

Прикметник *szalony* описує Івана Богуна як божевільного або безумного. Він передає ідею про його готовність діяти без страху і без обмежень, навіть коли це небезпечно або ризиковано. Емоційно *szalony* викликає відчуття непередбачуваності, імпульсивності і крайності. Це слово підкреслює те, що

гетьман здатний на вчинки, які інші вважали б безрозсудними, і готовий ризикувати всім заради досягнення своїх цілей.

Tylko tak szalony watażka jak Krzywonos mógł porywać się na bitwę w takich warunkach, w których całą potęgą nie mógłby zdobyć nawet przeprawy, gdyby Wiśniowiecki chciał mu je j bronić [39, s. 204].

Цей прикметник описує Кривоноса як божевільного або безрозсудного ватажка. Він підкреслює його готовність йти на надзвичайний ризик і діяти в умовах, які інші б вважали безнадійними або нерозумними. Емоційно це слово передає відчуття сміливості, крайності та небезпеки, підкреслюючи, що Кривонос діє всупереч здоровому глузду, керуючись, можливо, відчайдушною рішучістю чи відвагою.

б) про спільноту: *rozszałała tłuszczą* [39, s. 150]; *rozszałała* [39, s. 31]; *rozszałałych mas* [39, s. 78] та ін.

Wszystko to razem było dzikie i rozszałała [39, s. 31].

Прикметник *dzikie* означає дике або неконтрольоване, що передає хаотичність, первісність і відсутність цивілізованих рамок. Він викликає відчуття стихійної сили та неприборканої поведінки, що створює атмосферу безладу і загрози. Слово підкреслює відчуття небезпеки, неупорядкованості та неконтрольованості.

Прикметник *rozszałała* означає розлютоване, несамовите або сильно збуджене. Він підкреслює крайню ступінь емоційної інтенсивності, коли щось виходить з-під контролю. Це слово передає відчуття безумства, неконтрольованого збудження або агресії.

Tłum więc szalał na rynku i dochodził do tak dzikiego opętania, że w końcu począł się wzajemnie mordować [39, s. 249].

Прикметник *dzikiego* підкреслює крайню неконтрольованість і первісність поведінки натовпу. Він передає враження дикості, жорстокості і повної втрати цивілізованості, що створює відчуття некерованої, небезпечної стихії. Емоційно *dzikiego* викликає страх і тривогу, підкреслюючи, що ситуація вийшла з-під контролю.

Подібна ситуація спостерігається й з іншими схемами характеристик, як-от жорстокість та п'янство, яке у випадку із Заглобою постає як вада, трактована з гумором. Марно шукати фразеологічні звороти *pijany jak nie boże stworzenie*, *półmartwy z przepicia się*, *spojony gorzałką* тощо в описах козацьких персонажів.

Między szopami stało także trzydzieści szynków kurzeniowych, a przed nimi leżeli zawsze wśród śmieci, wiórów, kłód dębowych i kup końskiego nawozu półmartwi z przepicia się Zaporozcy, jedni w kamiennym śnie pogrążeni, drudzy z pianą na ustach, w konwulsjach lub atakach delirium [39, s. 73].

Прикметник *półmartwi* описує Запорожців, які лежали перед шинками напівмертві. Він підкреслює їхній критичний стан через зловживання алкоголем, передає враження слабкості, безпорадності і крайніх наслідків пияцтва. Емоційно це слово викликає відчуття відрази та співчуття до їхнього жалюгідного стану.

Описуючи стан сну як кам'яний, прикметник *kamienny* створює враження повної відключеності, безжиттєвості та відсутності свідомості. Це підкреслює глибину сп'яніння, що робить людей подібними до нерухомих об'єктів, позбавлених ознак життя. Емоційно слово передає відчуття важкості, безпорадності і незворотності стану.

Прикметник *piekielny* описує образ як пекельний, підкреслюючи хаос, жах і інтенсивність сцени. Він створює асоціації з пеклом, передаючи відчуття невимовного страху, руйнування та неконтрольованого насильства. Емоційно це слово викликає жах і тривогу, роблячи ситуацію ще більш напруженою і драматичною.

Характерним є спосіб називання і визначення важливих персонажів твору. У випадку представників козацтва це прізвиська типу *Chmiel*, а найчастіше загальні слова у функції власної назви *watażka*, *hetman samozwańczy*.

Ale to jest hetman samozwańczy, któren nie inaczej, jedno za zbójcę uważany być może, w czym pan Skrzetuski chwalebnie się spostrzegł, gdy listów jego do wasze j książęce j mości brać nie chciał [39, s. 155].

Прикметник *samozwańczy* описує гетьмана самозванцем, підкреслюючи його нелегітимність і те, що він проголосив себе лідером без належних повноважень. Це слово має негативне забарвлення і викликає недовіру або відразу до такого статусу, створюючи образ самовпевненого, але незаконного лідера.

I żal było patrzeć na tych potomków znakomitego rodu, w których żyłach płynęła krew książęca, ale których obyczaje były surowe i grube, a umysły i zatwardziane serca przypominały step nieuprawny [39, s. 58].

У цьому реченні прикметники *surowe*, *grube*, *zatwardziane* та *nieuprawny* створюють образ нащадків знаного роду з певними особливостями характеру та зовнішності.

Прикметник *surowe* описує їхні звичаї, натякаючи на простоту та відсутність витонченості. Цей прикметник має негативну конотацію, підкреслюючи строгість і, можливо, навіть грубість поведінки.

Прикметник *grube* стосується звичаїв, підсилюючи враження невихованості та різкості. Це слово має негативне забарвлення, підкреслюючи відсутність культурності або витонченості.

Zatwardziane описує їхні серця, що надає образу жорстокості та емоційної відстороненості. Цей прикметник акцентує на їхній несприйнятливості до почуттів та співчуття, натякаючи на емоційну холодність.

Nieuprawny у стосунку до степу створює метафоричне порівняння з їхнім розумом і серцем, підкреслюючи недорозвиненість, дику природу та відсутність культурного впливу.

Ці прикметники вказують на негативні характеристики персонажів, малюючи їх грубими, дикими і непридатними до культурного та емоційного розвитку.

Позитивно забарвлені прикметники також знаходимо у творі для опису персонажів, подій чи почуттів.

*Aleś, Burlaju, sławę swą **kozaczą** kochał więcej niż życie, dlategoś nie szukał ocalenia!* [39, s. 323].

Це звернення нагадує інвокацію, властиву епічній поезії, де подібне звернення до героя було частим прийомом для підкреслення емоційної напруги. Прикметник *kozaczą* тут описує славу, підкреслюючи її належність до козацького способу життя, що асоціюється з мужністю, честю і відвагою. Емоційно він виражає гордість, пов'язану з цими рисами. Це вказує на те, що слава була важливим елементом ідентичності персонажа, для якого козацькі цінності були вищими за життя.

Щодо позитивних прикметників, час від часу автор роману згадує про *pysznej piechocie, niezrównanej piechocie zaporoskiej, dzielności, bitności, męstwo* полків, кілька разів підкреслює перевагу козаків над черню.

*Tabor nadciągnął naza jutrz i stanął, wóz przy wozie, w kilkadziesiąt rzędów, na milę długości, od Werniaków aż ku Dębinie – z nim przyszły jeszcze nowe siły, a mianowicie pyszna **piechota zaporoska**, prawie janczarom tureckim równa, do szturmów i wstępnego boju o wiele od czerni i Tatarów sposobniejsza* [39, s. 379].

Експресивний прикметник *pyszna* описує запорозьку піхоту як вражаючу, відважну та чудово озброєну. Емоційно він викликає захоплення і створює образ величчя, сили та впевненості. Використання цього прикметника підсилює

позитивне сприйняття піхоти, підкреслюючи її високий бойовий дух та організованість.

У фразі *prawie janczarom tureckim równa* прикметник *równa* означає рівність за майстерністю і силою з турецькими яничарами, що вважалися елітними воїнами. Це підкреслює бойову міць запорожців, створюючи відчуття їхньої високої підготовки і професіоналізму. Емоційно *równa* викликає повагу і робить акцент на рівні майстерності, який можна порівняти з кращими воїнами того часу.

Прикметник *sposobniejsza* описує запорозьку піхоту позитивно, порівняно з черню і татарами. Це слово підкреслює вищу ефективність піхоти у боях, роблячи акцент на їхній підготовці до штурмів і бою. Емоційно цей прикметник підсилює відчуття впевненості в їхніх бойових якостях, демонструючи їхню перевагу над іншими. Ці експресивні прикметники підсилюють емоційне забарвлення, створюють яскраві порівняння та підкреслюють ключові якості, формуючи чітке враження про об'єкти або ситуації.

Nos orli, rozdęte nozdrza i białe zęby, połyskujące przy każdym uśmiechu, nadawały tej twarzy wyraz trochę drapieżny, ale w ogóle był to typ piękności ukraińskiej, bujnej, barwnej i zawadiackiej [39, s. 63].

У реченні прикметники *drapieżny*, *bujnej*, *barwnej* і *zawadiackiej* формують яскравий образ, створюючи багатогранне сприйняття Богуна.

Drapieżny – прикметник, що описує вираз обличчя, додає відтінок агресивності та впевненості. Він надає особі риси небезпечності, що, в той же час, може виглядати привабливо.

Bujnej – описує красу, що вказує на природну повноту та яскравість. Цей прикметник додає образу життєву силу, роблячи красу персонажа більш привабливою та вражаючою.

Barwnej – описує красу як щось яскраве, багатогранне та виразне. Прикметник додає теплоту та життєрадісність до образу, роблячи його більш динамічним.

Zawadiackiej – додає нотку зухвалості та незалежності, роблячи красу персонажа унікальною та привабливою завдяки її сміливості та самотності.

Ці прикметники разом створюють образ людини з сильною та яскравою зовнішністю, яка водночас має благородні та задирикуваті риси,

Bo też Helena, choć zahukana przez Kurcewiczową, choć żyjąca w sieroctwie, smutku i obawie, była przecież Ukrainką o krwi ognistej [39, s. 67].

Прикметники *zahukana* і *ognistej* у цьому реченні мають різні конотації та функції.

Zahukana (перелякана, пригнічена) описує стан і позицію героїні в суспільстві. Він має негативне значення, підкреслюючи її вразливість та пригніченість. Цей прикметник створює образ людини, яка живе в страху та пригніченні, що відображає складне становище персонажа.

Ognistej (вогниста) описує кров героїні, натякаючи на її гарячий, палкий характер та силу. Прикметник має позитивну конотацію, надаючи героїні рис пристрасності, сили та внутрішньої енергії, незважаючи на її пригнічений стан.

Таким чином, прикметники *zahukana* та *ognistej* у поєднанні створюють багатогранний образ героїні: з одного боку, вона вразлива та пригнічена, а з іншого – володіє внутрішньою силою та палким духом.

Польські вояки переважно називаються в дружній манері: *poczciwy, zasny* [39, s. 273]. Трапляються загальні піднесені характеристики: *prawy żołnierz* (про Скшетуського).

Widział tedy pan Skrzetuski, że jego ekspedycja może istotnie jest spóźnioną; może, nim dojedzie do Siczy, pułki mołojców ruszą już na północ, ale kazano mu jechać, więc jako prawy żołnierz nie rozumował i postanowił dotrzeć choćby w środek zaporoskiego obozu [39, s. 65].

Експресивний прикметник *prawy* описує Скшетуського чесним, вірним солдатом. Цей прикметник підкреслює його відданість обов'язку, принциповість і готовність діяти згідно з наказом, незважаючи на труднощі або сумніви. Емоційно він викликає повагу до героя, створюючи образ рішучого та дисциплінованого воїна, який ставить обов'язок понад особисті роздуми.

— *Ale się nim nie upiję, bo cudze*” – *i wstrząsał się tylko **poczciwy** pan Michał, i koniem naprzód ruszał* [39, s. 360].

Цей прикметник (*poczciwy*) описує пана Міхала як порядного або чесного, підкреслюючи його доброту, моральність і благородні риси характеру. Емоційно це слово викликає теплоту і симпатію до героя, підкреслюючи його добросердність і відповідальність. У цьому контексті *poczciwy* передає його готовність дотримуватися принципів, навіть коли мова йде про такі дрібниці, як відмова пити чуже.

При описах лицарів і солдатів Вишневецького використовуються позитивні характеристики: *chrześcijański, dobry, bohaterski, surowy, żelazny, spokojny, kamienny, poważny, karny, utrudzony, ochoczy, zacyjny, pobożny, poczciwy, szczery* тощо.

*Skrzetuski jak **prawdziwy** rycerz **chrześcijański** spuścił pokornie głowę — ale kniaziówna wstała, strząsnęła warkocze, rumieńce biły jej na twarz, a z oczu strzelała дума, bo ten rycerz miał być jej mężem, a sława męża pada na żonę jak światło słońca na ziemię* [39, s. 440].

У реченні використано прикметники *prawdziwy, pokorny, chrześcijański*, які створюють виразний і емоційно забарвлений опис.

Прикметник *prawdziwy* підкреслює справжність, автентичність і вірність лицарським ідеалам. Він створює образ Скшетуського як гідного, вірного лицаря, чия поведінка відповідає високим стандартам. Емоційно слово викликає повагу і захоплення.

Прикметник *chrześcijański* підкреслює, що Скшетуський є лицарем-християнином, що додає морального аспекту до його образу. Це слово викликає асоціації з благородством, вірою і відданістю, посилюючи його гідність.

Нейтральні прикметники у романі зустрічаються рідше, однак мають спеціально відведені функції.

Наприклад, вживання прикметників у сценах емоційного змагання князя Яреми створює напружену атмосферу та підкреслює його внутрішні конфлікти.

Цей прийом можна побачити в прикладах:

— *Boże, bądź miłościw mnie grzesznemu! Boże, bądź miłościw mnie grzesznemu!* [39, s. 223]

Тут вжиті прикметники *miłościw* і *grzesznemu*, що виконують експресивну функцію.

Miłościw – прикметник зі значенням милосердний, благий. Його вживання підкреслює прохання персонажа про милість і прощення, надаючи емоційного забарвлення всьому зверненню. Використання цього слова в формі звертання до Бога підкреслює відчай і надію на милість, а також створює напружену атмосферу каяття і надії на прощення.

Grzesznemu – прикметник із значенням грішний підкреслює усвідомлення власної провини і відчуття провини персонажа. Цей прикметник підсилює емоційний стан каяття і смирення перед вищою силою.

Нарешті, оповідач виявляє певний вид співчуття, використовуючи кілька разів визначення *nieszczęsna* Україна, *nieszczęśni* молодці.

Nieszczęsna *Ukraina rozdzieliła się na dwie połowy: jedna śpieszyła na Sicz, druga do Proroctwo, Pozycja obozu koronnego; jedna opowiadała się przy istniejącym porządku rzeczy, druga przy społeczna, Wojna, Bunt dzikiej swobodzie; jedna pragnęła zachować to, co było owocem wiekowej pracy, druga pragnęła je i owo dobro odjąć* [39, s. 58].

Прикметник *nieszczęsna* виконує експресивну функцію, передаючи емоційне забарвлення жалю, трагедії та страждання. Він підкреслює сумну долю України, розділеної на дві частини, і надає опису драматичності, створюючи відчуття глибокого конфлікту та болю. Емоційно цей прикметник викликає співчуття та тривогу, наголошуючи на тяжких обставинах, які призвели до розколу країни.

Таким чином, Г. Сенкевич не дотримується реалістичного принципу дистанції щодо персонажів, створюючи навколо них певний емоційний клімат.

2.2. Функції та частотність вживання прикметників на позначення емоцій у романі

Прикметники відіграють ключову роль у передачі емоційних станів персонажів, оскільки вони надають тексту експресивності та дозволяють глибше зрозуміти внутрішній світ героїв. Використання емоційно забарвлених прикметників допомагає читачам відчувати переживання та настрої персонажів, створюючи враження їхньої реалістичності та психологічної багатогранності. Завдяки цьому автору вдається передати тонкі емоційні відтінки, які не завжди можна висловити безпосередньо, забезпечуючи тонке нюансування почуттів та настроїв.

У романі «Вогнем і мечем» Генрик Сенкевич активно використовує прикметники, щоб створити загальну атмосферу твору, передаючи як драматичні, так і ліричні моменти. Вони стають важливим інструментом для підсилення ефекту сцени, створення напруження або, навпаки, підкреслення спокою і гармонії. Відтворюючи емоційні стани персонажів через епітети, автор надає тексту виразності, забезпечуючи читача емоційним фоном, який дозволяє глибше зануритися в атмосферу роману і співпереживати героям.

Емоційні прикметники в романі «Вогнем і мечем» виконують важливу функцію у відображенні психологічного стану персонажів, допомагаючи читачам глибше зрозуміти їхні внутрішні переживання та настрої. Г. Сенкевич

використовує прикметники для передачі широкого спектру емоцій – від страху та відчаю до радості та надії, що створює багатшаровий емоційний фон твору.

Наприклад, для вираження страху, тривоги та неспокою автор застосовує прикметники, які підсилюють відчуття напруги і небезпеки: *przerażony*, *lękliwy*, *drżący*. Ці слова часто з'являються в описах персонажів, які опиняються в небезпечних або критичних ситуаціях, підкреслюючи їхню емоційну реакцію на загрозу чи невідомість. Наприклад, під час опису тривожного очікування перед боєм прикметник *drżący* акцентує відчуття страху, яке охоплює героїв.

— *Wtem zabrzmiał trochę drżący głos Zagłoby* [39, s. 298].

— *Obok dwóch szeregowych trzymało rzeczywiście dzielnego rumaka, który tuląc uszy i rozdymając chrapy, wyciągał głowę i poglądał przerażonymi oczyma na swego pana* [39, s. 5].

— *Jak orzeł spada na stado białych pardew, a one zbite przed nim w lękliwą kupę idą na łup drapieżnika, który rwie je pazurami i dziobem – tak pan Longinus Podbipięta, wpadłszy w środek nieprzyjacielskich szyków, szalał ze swym Zerwikapturem* [39, s. 382].

Для передачі гніву, люті або агресії використовуються прикметники, що виражають силу негативних емоцій: *wściekły*, *gniewny*, *zapalczywy*, *szalony*, *dziki*. У контексті опису битв або конфліктів ці слова допомагають передати внутрішню напругу та готовність героїв до агресивних дій. Наприклад, прикметник *szalony* використовується для опису відчайдушної відваги та неконтрольованого гніву Богуна, що підкреслює його безстрашність і готовність йти на ризик.

— *Bohun jest człowiek szalony, gotów się ważyć na wszystko* [39, s. 40].

— *Kniaziowie też, porwawszy, co który mógł, ten szablę, ten kiścień, ten nóż, otoczyli go półkolem, dysząc jak stado wilków wściekłych* [39, s. 39].

— *Z tego kąta patrzyła na niego jakaś twarz **gniewna, zapalczywa**, a całkiem mu nieznana, zbrojna w olbrzymi nos i wąsiska do dwóch wiech podobne, które poruszały się szybko jakby z tłumionej pasji* [39, s. 282].

Позитивні емоційні стани передаються за допомогою прикметників, які виражають радість, надію або спокій: *szczęśliwy, radosny*. Використання таких слів дозволяє створити моменти піднесення, коли герої відчують радість чи полегшення після труднощів. Наприклад, прикметник *szczęśliwy* часто з'являється в описах героїв під час спокійних сцен, де їм вдається віднайти внутрішній мир або відчути радість від спілкування з близькими.

— *Ty **szczęśliwy**, hetmanem zostaniesz: ja ot, tak nad tobą trzy buńczuki widziała, jako te palce widzę!* [39, s. 237]

— *Nie brakło jednak i smutku w tym **radosnym** skądinąd powitaniu, bo pominiwszy już czasy na ojczyznę ciężkie, ileż to razy na pytania księżny o różnych znajomych rycerzy książę odpowiadał: «Zabit... Zabit... Zaginion» – przy tym i panny zawodziły, bo nie jedno tam między zabitymi drogie nazwisko wymieniono* [39, s. 281].

При визначенні повстання Богдана Хмельницького часто з'являються фразеологічні звороти: *jeden piekielny obraz, pożar straszliwy, piekło prawdziwe, burza straszliwa, straszne okrucieństwa, krwawe dzieło Chmielnickiego, sądny dzień, dzikie rozpasanie, krwawa rebelia, dzika swawola* тощо.

— *Dym, gorąco, zamieszanie, tętent koni, głosy trwogi, wycie tłumów oświeconych pożarem, wszystko to zlało się w **jeden piekielny obraz**, na który namiestnik z okna spoglądał* [39, s. 103].

— *Krwawe dzieło Chmielnickiego rzuciło się wszędy w oczy i trudno było zrozumieć, przeciw komu ten człowiek rękę podniósł, bo jego własny kraj jęczał przede wszystkim pod brzemieniem niedoli* [39, s. 110].

Генрик Сенкевич майстерно використовує прикметники, щоб підкреслити відмінності в емоційних станах героїв, їхніх реакціях на ситуації та ставленні до подій, що розгортаються навколо.

Наприклад, у сценах, де зіставляються герої з різними моральними якостями, прикметники *zaczny, robożny, poczciwy, prawy* допомагають показати їхні протилежні настрої. У контрасті між Яном Скшетуцьким і Богуном, Ян часто описується прикметниками, що передають його врівноваженість та витримку. Це підкреслює його внутрішню силу й контроль над собою.

*Widział tedy pan Skrzetuski, że jego ekspedycja może istotnie jest spóźniona; może, nim dojedzie do Siczy, pułki mołojców ruszą już na północ, ale kazano mu jechać, więc jako **prawy** żołnierz nie rozumował i postanowił dotrzeć choćby w środek zaporoskiego obozu* [39, s. 65].

Навпаки, Богун часто зображується за допомогою прикметників, що підкреслюють його імпульсивність та вибуховість: *dziki, szalony*.

*Bohun jest człowiek **szalony**, gotów się ważyć na wszystko* [39, s. 40].

Така характеристика відображає його емоційну, неконтрольовану силу, що контрастує зі стриманою поведінкою Скшетуцького.

Інший приклад контрасту можна побачити в описі Скшетуцьким гетьмана Вишневецького. Порівняльна структура натякає на те, що мовець вважає себе кращим, підкреслюючи впевненість і бажання виділитися на тлі інших.

*Zresztą, skoro chłop był wam **dobry**, to **jam lepszy*** [39, s. 40].

Прикметник *dobry* описує гетьмана добрим, тобто таким, що відповідає певним очікуванням чи вимогам. Емоційно він створює контекст похвали, але в поєднанні з подальшим порівнянням (*jam lepszy*) це набуває відтінку суперництва та самоствердження.

У романі присутні евфемізми типу *biedne żołnierzysko* (про Скшетуського).

— *I biedny żołnierzysko to się za głowę chwycił, to palce w zęby wkładał i gryzł je, by języki potłumić, bo go wichura rozpaczy znowu targła* [39, s. 157].

Цей прикметник *biedny* описує *żołnierzysko* (солдата), підкреслюючи його жалюгідний стан, страждання та безпорадність. Він передає відчуття співчуття до персонажа, підкреслюючи його біль і відчай, який він переживає. Емоційно це слово викликає співчуття і жалість, створюючи образ людини, яка перебуває у складних обставинах і бореться з власним розпачем.

Експресивні прикметники створюють атмосферу напруги, страху та невизначеності під час вирішальних сцен. Вони дозволяють читачам глибше відчувати емоційний стан персонажів та пережити події так, ніби вони відбуваються на їхніх очах.

Наприклад, у сценах битв і сутичок Г. Сенкевич використовує прикметники на позначення інтенсивних емоцій та жорстокості: *krwawy*, *gwałtowny*, *okrutny*. Такі прикметники створюють образ хаосу та насильства, підкреслюючи небезпеку, з якою стикаються герої.

— *Nie był to już Chmielnicki pokrzywdzony, uciekający na Sicz przez Dzikie Pola, ale Chmielnicki hetman, krwawy demon, olbrzym, mściciel własnej krzywdy na milionach* [39, s. 75].

— *Stado leciało z wraskiem okrutnym i zamiast zapaść w oczerety, podniosło się niespodziewanie w górę* [39, s. 24].

У реченні слово *krwawa* передає жорстокість та безжальність гетьмана.

Іншим прикладом є використання прикметника *mroczny* у фразях, що описують нічні сцени, коли герої стикаються з невідомими загрозами:

*Wydała mu się jeszcze piękniejszą niż dawniej. Jakoż w tej ciemnawej świetlicy, w grze promieni słonecznych rozłamujących się w tęczę na szklanych gomółkach okien, wyglądała jak owe obrazy świętych dziewic w **mrocznych kościelnych kaplicach** [39, s. 57].*

Тут прикметники *mroczny* та *kościelny* створює атмосферу загадковості та напруження, вказуючи на загрозу, що насувається, й посилюючи відчуття тривоги.

Пейоративи в романі виконують ключову стилістичну функцію, підкреслюючи жорстокість, хаотичність та первісність зображуваних подій. Їх особливо активно використовують в описах різанин, спустошень та під час козацьких нарад, де мова набуває яскраво експресивного, натуралістичного характеру. Такі лексичні засоби створюють атмосферу жорстокого реалізму, підкреслюють напругу, насильство та небезпеку, передаючи жах і драматизм ситуації. Використання пейоративів в епізодах із посольством Яна Казимира до Хмельницького дозволяє показати гостроту конфлікту, зокрема, як форму політичного протистояння.

*Kto wo jny domowe rozpalał, z dymem puszczał wsie i miasta **ukrainne**, łupił świątynie Boże, gwałcił niewiasty? Wy i wy!* [39, s. 83]

Деякі з цих описів утворюють фрагменти, написані в типовому натуралістичному стилі, з жорсткими, деталізованими сценами, яких загалом автор уникав (наприклад, опис смерті Татарчука та молодого Барабаша).

*Tłuszczka odpowiedziała wyciem **straszliwym**. W izbie wszczęło się zamieszanie. Wszyscy kurzeniowi powstałi ze swych mie jsc. Jedni wołali: «Lacha! Lacha!», inni starali się rozruch uciszyć, a wtem drzwi pod naciskiem tłumu roztworzyły się na*

oścież i do środka wpadła tłuszcza obradująca na dworze. Straszliwe postacie, upojone wściekłością, napelniły izbę wrzeszcząc, wywijając rękoma, zgrzytając zębami i zionąc zapach gorzałki: «Smert Tatarczuku! I Barabasz na pohybel! [39, s. 77]

Zrozumiał na koniec, że go chcą zamordować; strach, rozpacz i wściekłość odbiły się na jego twarzy: piana okryła mu wargi, z piersi wydobył się ryk zwierzęcy. Po dwakroć wyrywał się z rąk oprawców i po dwakroć ręce ich chwytaly go za ramiona, za piersi, za brodę i oseledec; on szamotał się, kąsał, ryczał, upadał na ziemię i znów podnosił się, okrwawiony, straszny [39, s. 77].

У романі «Вогнем і мечем» автор подає виразно суб'єктивний образ. Враховуючи вживання оцінних прикметників щодо українських та польських персонажів, отримуємо підсумок:

Таблиця 2.1

Прикметники на позначення емоційності у романі «Вогнем і мечем»

Військо Б. Хмельницького		Польське військо	
Негативне	Позитивні	Негативні	Позитивні
80%	20%	30%	70%

Таблиця показує, що військо Б. Хмельницького описується здебільшого негативними прикметниками (80%), що свідчить про акцент на певних негативних аспектах або характеристиках, пов'язаних із цим військом, тоді як лише 20% прикметників є позитивними. У випадку польського війська переважають позитивні прикметники (70%), що може свідчити про більш схвальне ставлення або акцент на позитивних рисах. Негативні прикметники становлять лише 30%. Такий розподіл може вказувати на авторське ставлення або використання емоційного забарвлення для підсилення конфлікту між сторонами.

У романі «Вогнем і мечем» автор активно застосовує різні стилістичні засоби, щоб підкреслити напруженість, драматичність і контрастність зображуваного світу. Загальний розподіл прикметників у творі можна представити наступним чином:

Таблиця 2.2

Загальний розподіл прикметників за емоційним забарвленням у романі «Вогнем і мечем»

Тип прикметників	Відсоток (%)
Позитивні	30
Негативні	60
Нейтральні	10

Ці дані демонструють, що негативні прикметники становлять найбільшу частку (60%), підкреслюючи напружену атмосферу та конфлікти в романі. Позитивні прикметники використовуються рідше (30%), тоді як нейтральні складають найменшу частку (10%), що може вказувати на прагнення автора до створення емоційного контрасту та динамічності в зображенні подій і персонажів.

Схематично розподіл прикметників зображено на рис. 2.1.

Розподіл прикметників за позначенням емоційності

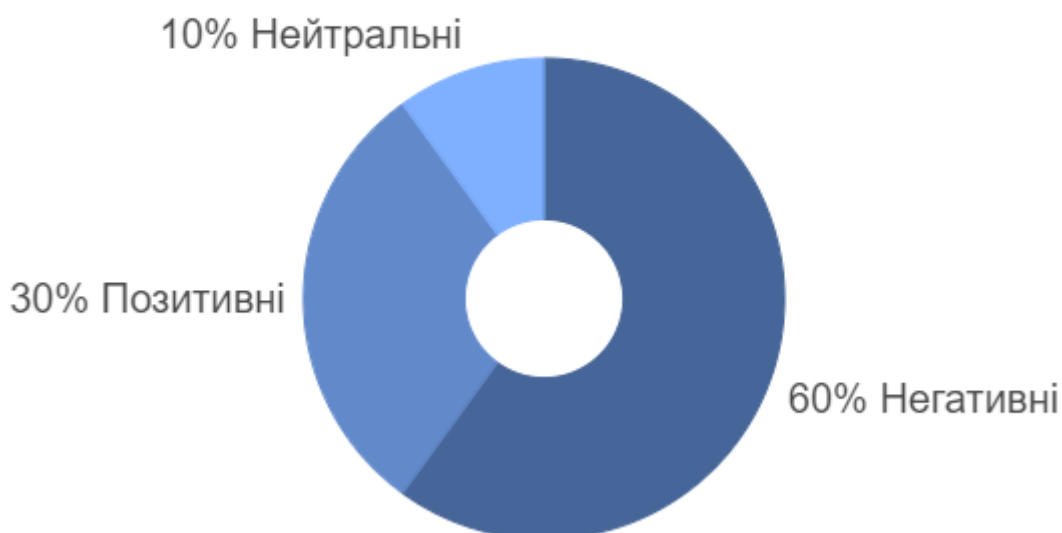

Рисунок 2.1. Розподіл прикметників за позначенням емоційності

Узагальнюючи результати дослідження, можна зазначити, що емоційні прикметники відіграють важливу роль у романі Генрика Сенкевича «Вогнем і мечем». Вони не лише описують психологічні стани персонажів, але й формують загальну атмосферу твору, підсилюючи напруження, драматизм і емоційний вплив на читача. Важливо, що прикметники використовуються для передачі як негативних, так і позитивних емоцій, що дозволяє автору глибше розкрити характери героїв і підкреслити їхню емоційну складність.

Аналіз частотності вживання прикметників показав, що Г. Сенкевич часто використовує негативно забарвлені прикметники, щоб підкреслити жорстокість і непередбачуваність подій, внутрішню боротьбу і конфлікти героїв. Такі слова створюють емоційно насичену атмосферу та викликають у читача відчуття тривоги та напруженості.

Позитивно забарвлені прикметники вживаються для створення контрасту, що дозволяє виділити моменти спокою та радості серед загальної драматичної

напруги. Вони допомагають передати світлі, ліричні моменти, підкреслюючи зворушливість певних сцен.

Загалом, прикметники відіграють важливу функціональну роль у формуванні емоційного тла роману. Їхнє часте використання робить текст більш виразним, допомагає створити образи, що запам'ятовуються, і забезпечує читачеві глибше емоційне занурення в події твору.

Висновок до Розділу II

Аналіз роману «Вогнем і мечем» засвідчив значну кількість прикметників, що позначають емоційні стани героїв. Було виявлено, що прикметники з негативним емоційним забарвленням використовуються найчастіше, що відповідає загальному драматичному тону роману. Висока частотність негативно забарвлених слів створює атмосферу жорстокості та напруження, яка домінує у багатьох ключових сценах. Особливо помітне використання пейоративних прикметників для опису козацьких персонажів, що підкреслює їхню агресивність та непередбачуваність.

Авторські суб'єктивні описи проявляються через вибір прикметників, що часто виражають оцінки та емоційні реакції, які виходять за межі нейтральної нарації. У багатьох випадках Генрик Сенкевич відходить від об'єктивного стилю, додаючи виразні епітети, які передають внутрішні почуття героїв або підсилюють настрій сцени. Такий прийом допомагає створити більш насичений і виразний психологічний портрет.

Крім того, суб'єктивні описи Г. Сенкевича часто проявляються через контрастне використання прикметників для різних груп персонажів. Наприклад, для козацьких лідерів характерні епітети, що наголошують на жорстокості та дикості, тоді як польська шляхта описується прикметниками, що підкреслюють доблесть, відвагу та шляхетність. Цей контраст слугує для підкреслення національних та культурних відмінностей, що є важливою частиною авторської концепції роману.

Кількісний аналіз прикметників у романі «Вогнем і мечем» показав, що найбільшу частку становлять прикметники з негативним емоційним забарвленням, які складають приблизно 55% від усіх емоційно забарвлених прикметників. Ці слова часто використовуються для підкреслення страху, агресії, гніву та інших подібних станів, що характерні для сцен боротьби та конфліктів. Друга за чисельністю група – це прикметники з позитивним емоційним забарвленням, які складають близько 25% від загальної кількості. Вони сприяють створенню піднесеної або гармонійної атмосфери, переважно у мирних чи сімейних сценах. Прикметники з нейтральним або змішаним емоційним забарвленням становлять близько 20%, їхня функція полягає у передачі складних та багатшарових емоційних станів героїв, що дозволяє підкреслити їхні внутрішні конфлікти та неоднозначні почуття. Така структура свідчить про домінування негативних емоційних елементів, що підсилюють загальний драматичний тон твору і акцентують на протистояннях та напрузі в сюжеті.

Таким чином, прикметники у творі відіграють описову, стилістичну та семантичну роль, дозволяючи автору створити багатогранні образи, складну палітру емоцій та підсилити атмосферу напруження і конфлікту.

РОЗДІЛ III. ФУНКЦІЙНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙ У РОМАНІ «ВОГНЕМ І МЕЧЕМ»

Г. СЕНКЕВИЧА

3.1. Роль емоційних прикметників у створенні образів персонажів

Емоційні прикметники відіграють вирішальну роль у створенні вражень про персонажів, допомагаючи автору передати їхній внутрішній світ і емоційний стан. Вони дозволяють читачу глибше розуміти героїв, переживати разом з ними, а також формують загальну атмосферу роману. У творі Генрика Сенкевича «Вогнем і мечем» емоційно насичені прикметники виконують важливу функцію для створення драматизму та напруженості, додаючи яскравості описам і підсилюючи переживання героїв у критичних моментах.

1. Створення драматизму та підсилення емоційних сцен.

Емоційні прикметники в романі «Вогнем і мечем» слугують не лише для опису характерів персонажів, але й для створення напруженої, часом тривожної атмосфери у сценах дії. Генрик Сенкевич вдало використовує прикметники, щоб підсилити драматизм, передати небезпеку або жорстокість у критичні моменти, що впливає на емоційне сприйняття читача. Особливо це помітно у бойових сценах та під час конфліктів між персонажами, коли прикметники з негативним забарвленням підсилюють відчуття напруги та тривоги.

— Прикметники для посилення жорстокості та напруженості

Негативні емоційні прикметники *dziki*, *okrutny*, *straszny*, *krwawy* допомагають зобразити сцени з неприхованою жорстокістю та жахом, підсилюючи драматичний ефект та створюючи яскраві образи. За допомогою цих прикметників автор передає агресію та силу козацьких загонів, зображуючи їх як неконтрольовану силу, яка діє за принципами війни і помсти.

Nie był to już Chmielnicki pokrzywdzony, uciekający na Sicz przez Dzikie Pola, ale Chmielnicki hetman, krwawy demon, olbrzym, mściciel własnej krzywdy na milionach [39, s. 75].

Прикметник *pokrzywdzony* в цьому реченні підкреслює фізичний чи моральний стан Хмельницького, зображуючи його як людину, яка зазнала змін через особисті труднощі чи поразки. Він передає образ Хмельницького як зломленого і змученого подіями, що вплинули на його психічний та фізичний стан.

Прикметник *krwawy* виступає як сильний емоційний маркер, який надає Хмельницькому риси жорстокого месника, здатного на криваву помсту. Це слово має виражене емоційне забарвлення, що підкреслює безжальність та насильницький характер його дій, створюючи враження страхітливого образу.

Обидва прикметники формують образ Хмельницького як суворого та небезпечного персонажа, наділеного негативними характеристиками.

Zasiedli więc dowódcy i pułkownicy: straszliwy Krzywonos, prawa Chmielnickiego ręka, Krzeczowski, miecz kozacki, stary i doświadczony Filon Dziedziala, pułkownik kropiwnicki, Fedor Łoboda pere jasławski, okrutny Fedoreńko kalnicki, dziki Puskareńko połtawski, który samym czabanom przewodził; Szumejko niżyński, ognisty Czarnota hadziacki, Jakubowicz czechryński, dalej Nosacz, Hładki, Adamowicz, Głuch, Pułjan, Panicz – nie wszyscy, bo niektórzy byli na wyprawach, a niektórzy na tamtym świecie, których już książę Jeremi tam wysłał [39, s. 173].

У цьому уривку прикметники, що описують полковників і командирів, відображають їхні риси характеру та ролі у війську.

Straszliwy має негативне забарвлення, підкреслюючи лякаючу, жахливу присутність Кривоноса, що наводить страх.

Doświadczony є позитивним прикметником, що вказує на вміння та знання Джеджали, набуті з досвідом, що робить його цінним і шанованим.

Okrutny має негативне забарвлення, підкреслюючи безжалісність та агресію Федоренка.

Dziki негативний прикметник, що характеризує Пушкаренка неконтрольованим та агресивним.

Ognisty трактується позитивно в цьому контексті, підкреслюючи енергію Чернота, його запал і силу.

— Ефект присутності неконтрольованої сили та агресії

Прикметник *dziki* є одним з найпоширеніших у тексті для опису козацьких персонажів та їхніх дій, підкреслюючи їхню невгамовність, агресивність та небезпечність. У різних сценах використання цього прикметника допомагає створити відчуття непередбачуваності та первісної, неконтрольованої люті, яку неможливо стримати.

Tysiące moło jców i Tatarów zasały pobo jowisko, a między nimi leżał, rozcięty koncerzem na dwoje, zakamieniały wróg Lachów, a wierny Kozaków so jusznik, dziki i mężny Tuhaj-bej [39, s. 441].

У цьому реченні прикметники *dziki* і *mężny* мають такі значення і конотації:

- *Dziki* має негативний відтінок, характеризує героя як некерованого, жорстокого чи навіть безжального. Це підкреслює його неупорядкованість і схильність до агресії.
- *Mężny* є позитивним прикметником, який надає герою якостей сміливості, стійкості та гідності, що зображує його як достойного і шанованого воїна.

Таким чином, у цьому реченні прикметники *dziki* мають негативне забарвлення, тоді як *mężny* є позитивним прикметником.

— Відображення емоційних крайнощів через прикметники

У сценах кульмінаційного напруження Г. Сенкевич застосовує прикметники, які підкреслюють екстремальні емоції, такі як *szalony* та *rozbestwiony*, щоб передати крайню напругу та нестриманість героїв у критичних моментах. Такі прикметники дозволяють читачеві відчутти емоційні крайнощі героїв, що створює особливу атмосферу під час важливих подій і підсилює драматичний ефект сцени.

Bohun jest człowiek szalony, gotów się ważyć na wszystko [40].

У цьому реченні прикметник *szalony* має негативне забарвлення. Він підкреслює характер Богуна як людини, схильної до ризику і необачних дій, готової діяти імпульсивно та безрозсудно. Така характеристика створює образ непередбачуваного та небезпечного персонажа, чия рішучість межує з безумством.

Miał więc pan Zagłoba poza sobą Bohuna, przed sobą morze chłopskiego buntu, rzezie, pożogi, zagony tatarskie, tłumy rozbestwione [39, s. 149].

Rozbestwiony tłum описує козацьку масу, підкреслюючи неконтрольовану агресію та жорстокість. Такий опис створює у читача враження небезпечної стихійної сили, яка загрожує всім навколо, додаючи відчуття тривоги та напруження у сцені.

— Підсилення атмосфери відчаю та хаосу

Емоційні прикметники дозволяють передати атмосферу відчаю та хаосу, що супроводжує критичні події роману. Використовуючи слова на зразок *straszliwy* або *piekielny*, Г. Сенкевич досягає особливої емоційної насиченості, яка створює у читача відчуття страху та тривоги.

Wprawdzie dla własnego dobra powinni mu byli słowa dotrzymać – i prawie nie mieli inne j drogi – ale któż mógł odgadnąć, co wymyślą, na co się odważą, zwłaszcza gdy ciążył nad nimi straszliwy watażka, którego widocznie i kochali, i bali się jednocześnie [39, s. 49].

Прикметник *straszliwy* має негативне забарвлення. Він підкреслює авторитет і загрозиву силу ватажка, від якого виходить відчуття страху та небезпеки, що панує над його людьми. Цей прикметник акцентує на його жорстокості та безжалісності, які викликають як повагу, так і страх.

Żeby mi to jaki młodzik powiadał, który bitwy nie zaznał i reputację czynić sobie dopiero potrzebuje, to bym rozumiał, ale nie waść, coś się krwie ożłopał jak wilk, a pod Machnowką, jak mnie powiadano, zabiłeś jakiegoś smoka piekielnego czy ludojada [39, s. 209].

Прикметник *piekielny* має негативне забарвлення. Використання цього прикметника для опису *smoka* додає йому жахливої, надприродної жорстокості, підкреслюючи його страшну та демонічну природу.

Завдяки вмілому використанню емоційних прикметників, Сенкевич не лише описує події, але й дозволяє читачеві відчути емоційний накал, напруження та драматизм моментів. Це робить роман глибшим за змістом і дозволяє читачеві пережити емоції разом з героями, підсилюючи враження від важливих подій і конфліктів.

Генрик Сенкевич у романі «Вогнем і мечем» вдало використовує емоційні прикметники для підсилення контрасту між персонажами та групами, до яких вони належать. Такий прийом допомагає чітко розділити героїв на протилежні табори та підкреслити їхні особистісні та ідеологічні відмінності. Контраст між героями дозволяє читачеві краще зрозуміти моральні та соціальні конфлікти, які є основою сюжету, і підсилює драматизм протистояння.

2. Підсилення контрасту між персонажами через емоційні прикметники

У романі шляхта та козаки представляють дві протилежні сили, що стикаються у драматичній боротьбі. Автор використовує прикметники, щоб створити виразний образ шляхти як благородної, стриманої та дисциплінованої групи, в той час як козаки постають як невгамовні, грубі та неконтрольовані.

Цей контраст посилює сприйняття конфлікту як боротьби між цивілізованістю і дикістю, між порядком і хаосом.

Шляхта часто описується прикметниками *odważny*, *szlachetny*. Ці слова підкреслюють високі моральні якості та кодекси честі, які керують їхніми діями.

Zawzięty to jest człek i dumny, któren jeszcze żadne j urazy płazem nie puścił, a odważny i przy tym dygnitarz [39, s. 246].

Zawzięty має переважно негативне забарвлення, вказуючи на впертість і мстивість персонажа. Це підкреслює його непоступливість і рішучість не залишати образи без відповіді, що створює образ жорсткої людини.

Dumny має амбівалентне забарвлення. Гордощі можуть сприйматися як позитивна якість, що свідчить про самоповагу, але можуть мати негативний відтінок, вказуючи на зарозумілість.

Odważny є позитивним прикметником, що характеризує людину як рішучу і відважну, здатну приймати виклики без страху.

I znowu jedwabne zasłony oczu kniaziówny podniosły się, a wzrok jej napotkał męskie i szlachetne oblicze młodego żołnierza i spojrzenie tak pełne zachwytu, że ciemny rumieniec pokrył jej twarz [39, s. 27].

Jedwabne є позитивним прикметником, який використовується для опису повік князівни, передаючи ніжність і витонченість, що підсилює романтичний образ сцени.

Męskie має позитивне забарвлення, підкреслюючи силу, стійкість і впевненість молодого солдата, що викликає захоплення.

Szlachetne є яскраво позитивним прикметником, який характеризує обличчя солдата як благородне, що додає йому привабливості та гідності.

Ciemny має нейтральне або дещо негативне забарвлення. У цьому контексті, описуючи рум'янець, він передає емоційний стан князівни (зніяковіння чи хвилювання).

Натомість козаки описуються прикметниками з негативним забарвленням: *dziki, okrutny*.

Tymczasem hetman zaporoski, przypadłszy do swego taboru, ryczał jak dziki ranny zwierz, darł żupan na piersiach i kaleczył sobie twarz [39, s. 385].

Dziki має негативне забарвлення, оскільки порівнює гетьмана з диким звіром, підкреслюючи його неконтрольовану, інстинктивну агресію та емоційність. Це створює образ сильної, але небезпечної та некерованої людини.

Blask ognia odbijał się w ich martwych źrenicach i wyszczerzonych zębach; tenże sam blask oświecał twarze chłopskie dzikie, okrutne [39, s. 189].

Прикметник *dzikie* є негативним прикметником, який передає неконтрольованість і жорстокість селянських облич. Це слово підкреслює відсутність цивілізованості та грубість.

Прикметник *okrutne* є негативним прикметником, оскільки відображає безжальність і агресію, роблячи образ селян більш загрозливим.

Ці прикметники створюють яскравий контраст між шляхтою і козаками, надаючи кожній групі особливого емоційного забарвлення. Вони підсилюють відчуття антагонізму між персонажами, що допомагає читачу усвідомити глибину їхнього конфлікту.

Використання різних прикметників для опису козаків і шляхти також підсилює соціальний контраст між ними. У романі козаки описуються як люди, які живуть на межі суспільства, без контролю з боку соціальних норм, тоді як шляхта діє у рамках чітко визначеної соціальної системи.

Козаки описуються прикметниками *rozpętany, nieokielznany*, що вказує на їхню незалежність від будь-яких обмежень. Ці прикметники допомагають

підкреслити їхній вільний, неконтрольований характер, який виходить за межі соціальних норм і правил.

Ale przyszło mu do głowy, że wo jna bliska, że Helena, czeka jąc na niego w Rozłogach, może być ogarnięta na jokropnie jszym pożarem, wystawiona na zapędy nie tylko Bohuna, ale rozpętane j i dzikie j czerni, więc duszę porywała mu trwoga o nią i ból [39, s. 67].

Najokropniejszym має яскраво негативне забарвлення, підкреслюючи інтенсивність небезпеки та жаху, який може викликати сильний страх і тривогу. Воно акцентує на масштабах загрози, яка може охопити героїню.

Rozpętane має негативне забарвлення, підкреслюючи неконтрольованість натовпу, що вказує на хаос і агресію. Це слово додає відчуття небезпеки, яку не можна стримати.

Dzikie має подібне негативне забарвлення, характеризуючи натовп як жорстокий, грубий і неконтрольований. Це підсилює загрозливий образ ситуації, в якій героїня може стати жертвою насильства.

Niektórzy mieli go za szalonego, bo też i była to dusza nieokiełznana i rozszalała [39, s. 30].

Прикметник *szalonego* має негативне забарвлення, оскільки вказує на нестабільність і імпульсивність. Це підкреслює неконтрольовану природу людини, яка не боїться ризику і діє непередбачувано.

Прикметник *nieokiełznana* має негативне забарвлення, відображаючи відсутність обмежень і самоконтролю. Це підсилює образ особистості, яка діє інстинктивно і не піддається стримуванню.

Прикметник *rozzalala* є негативним, описує сильні, бурхливі емоції, що виходять за межі раціональності. Він підкреслює крайню імпульсивність і втрату контролю.

Шляхта натомість описується прикметниками *spokojny*, *dumny* та йому подібними словами, що підкреслює їхню прив'язаність до соціальних обов'язків і обов'язковість підкорення правилам.

Przez chwilę spoglądali ze zdumieniem na mówiącego, który stał przed nimi wyprostowany, spokojny i dziwnie dumny, jak by nie prosić, ale rozkazywać zamierzał, i nie umieli znaleźć słowa odpowiedzi — a natomiast kniahini pytać zaczęła [39, s. 39].

Spokojny є позитивним прикметником, що підкреслює врівноваженість і впевненість мовця. Він передає спокійний стан, який створює враження контролю та стійкості.

Dumny має переважно позитивне забарвлення, вказуючи на самоповагу і впевненість, хоча може мати й амбівалентний відтінок, оскільки гордість може сприйматися як самовпевненість.

3. Створення психологічної глибини персонажів. Емоційні прикметники допомагають Г. Сенкевичу зобразити внутрішню боротьбу героїв, які часто опиняються перед складним вибором між обов'язком і почуттями. За допомогою прикметників *rozpaczliwy*, *zdesperowany* автор передає емоційний стан героїв, показуючи їхню вразливість і непевність.

Ale Zaporozcy, bojąc się, by uciekający tłum nie zawichrzył ich szeregów, nadstawili mu spisy, więc czerń, widząc tę zaporę, rzuciła się z wyciem rozpaczliwym w obie strony, wnet jednak zegnali ją na nowo Kuszel i Poniatowski, którzy od skrzydeł książęcych właśnie ruszyli [39, s. 181].

Rozpaczliwym є негативним прикметником, який підкреслює відчай і страх, що панують серед людей у натовпі. Він додає емоційну напругу, описуючи їхні вигуки як вираз безвихідності.

No, widzicie go! Patrzcie się na niego! — wołał zdesperowany Zagłoba [39, s. 405].

У цьому реченні прикметник *zdesperowany* має негативне забарвлення. Він описує стан Зглоби як доведеного до відчаю, підкреслюючи його безвихідність та сильну емоційну напругу.

За допомогою прикметників, що передають різні емоційні стани, Г. Сенкевич показує складні переживання героїв: любов, страх, ревності, розпач. Прикметники *gniewny*, *szalony* допомагають зрозуміти, що герої – це не просто втілення ідеологій, а особистості з багатогранними емоціями.

Z tego kąta patrzyła na niego jakaś twarz gniewna, zapalczywa, a całkiem mu nieznana, zbrojna w olbrzymi nos i wąsiska do dwóch wiech podobne, które poruszały się szybko jakby z tłumionej pasji [39, s. 282].

Gniewna має негативне забарвлення, оскільки передає емоцію гніву, що створює образ роздратованого або навіть агресивного виразу обличчя.

Zapalczywa є негативним прикметником, що підкреслює імпульсивність і готовність до різкої реакції. Це слово додає образу обличчя риси темпераментності та схильності до конфлікту.

Tłumionej має негативне забарвлення, оскільки вказує на пригнічені, але сильні емоції, що можуть бути готовими вирватися назовні. Це створює атмосферу напруги та прихованої агресії.

Tylko tak szalony watażka jak Krzywonos mógł porywać się na bitwę w takich warunkach, w których całą potęgą nie mógłby zdobyć nawet przeprawy, gdyby Wiśniowiecki chciał mu je j bronić [39, s. 204].

У цьому реченні прикметник *szalony* має негативне забарвлення. Він характеризує ватажка Кривоноса як нерозсудливого і схильного до ризику, що підкреслює його імпульсивність і безрозсудну сміливість.

Г. Сенкевич використовує емоційні прикметники, щоб підкреслити трагічність окремих персонажів, передаючи їхні почуття самотності, втрати та

безнадії. Прикметники *smutny* і т. п. додають образам глибини та трагічності, показуючи героїв як вразливих і схильних до страждань.

Owa obwistość wąsów i brwi nadawała jej wyraz stroskany, smutny i śmieszny zarazem [39, s. 16].

У цьому реченні прикметники *stroskany*, *smutny*, і *śmieszny* мають такі значення і конотації:

- *Stroskany* має негативне забарвлення, оскільки передає занепокоєність або тривогу, що додає образу певного сумного настрою.
- *Smutny* є негативним прикметником, підкреслюючи меланхолійний або пригнічений вигляд обличчя.
- *Śmieszny* має амбівалентне забарвлення, оскільки вказує на комічність образу, що може викликати одночасно симпатію і сміх. Він додає вигляду риси легковажності або іронії.

Емоційні прикметники допомагають письменнику відобразити емоційний розвиток героїв протягом сюжету. Герої переживають різні етапи – від гніву і ненависті до примирення і смирення. Прикметники *wściekły* чи *rozgoryczony* показують, як ці почуття змінюються в процесі подій, і дозволяють читачу побачити емоційний шлях, яким проходить персонаж.

Chmielnicki cały swój kredyt u Kozaków zawdzięczał Tatarom i lasce chanowej, które j przedstawicielem był dziki i wściekły Tuha j-be j [39, s. 75].

У цьому реченні прикметники *dziki* і *wściekły* мають негативне забарвлення:

- *Dziki* підкреслює неконтрольованість, агресивність і грубість, характеризуючи Тугай-бея як небезпечного і непередбачуваного союзника, який діє інстинктивно і жорстоко.
- *Wściekły* є негативним прикметником, що вказує на крайню агресію і жорстокість. Це слово підсилює образ Тугай-бея як запального і надзвичайно небезпечного персонажа.

Роль емоційних прикметників у створенні образів персонажів представлена у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Роль емоційних прикметників у створенні образів персонажів

Аспект	Характеристика	Приклад
Створення драматизму та підсилення емоційних сцен	Використання прикметників для посилення напруги та емоційного забарвлення сцен, підкреслення небезпеки та жорстокості.	<i>dziki, krwawy, straszliwy</i>
Підсилення контрасту між персонажами	Застосування емоційних прикметників для підкреслення відмінностей між різними групами та персонажами, як-от шляхтою та козаками.	<i>szlachetny, dziki, okrutny</i>
Створення психологічної глибини персонажів	Використання прикметників для передачі внутрішнього світу героїв, їхніх емоційних станів, таких як відчай, самотність та розпач.	<i>Osamotniony, zrozpaczony</i>

Генрик Сенкевич використовує різні групи емоційних прикметників для створення виразних образів і багатошарової атмосфери в романі «Вогнем і мечем». Емоційні прикметники *dziki, krwawy, straszliwy* додають драматизму і підсилюють емоційне напруження, особливо в бойових епізодах. Вони не лише описують події, але й формують атмосферу постійної загрози і тривоги, що утримує читача в стані напруження і переживання.

Прикметники з позитивним та негативним забарвленням також створюють контрасти між різними групами персонажів, як-от шляхта і козаки. Прикметники, що описують шляхту, зображують їх як благородних і відданих, *dziki* і *okrutny* у зображенні козаків підкреслюють їхню жорстокість та

відчуженість від моральних норм. Такий контраст додає персонажам об'ємності та дозволяє читачеві глибше розуміти ідеологічне та моральне протистояння між групами.

Крім того, Г. Сенкевич використовує емоційні прикметники для зображення психологічної глибини персонажів, передаючи їхній внутрішній світ і душевні переживання. Прикметники *osamotnioŃy*, *zrozpaczoŃy* показують відчай, сум і самотність героїв, що додає образам трагічності і робить їх психологічно насиченими та зрозумілими для читача. Це дозволяє глибше проникнути у свідомість персонажів і співпереживати їм, відчуваючи їхні сумніви та боротьбу.

Емоційні прикметники у романі «Вогнем і мечем» Генрика Сенкевича мають ключове значення для побудови багатогранних, живих образів персонажів, а також для формування емоційної атмосфери твору. Завдяки вміло підібраним прикметникам автор збагачує характери своїх героїв, надаючи їм унікальних емоційних відтінків, що дозволяє глибше розкрити їхню особистість, внутрішні конфлікти та моральні дилеми.

Прикметники з негативним забарвленням підсилюють відчуття напруженості та драматизму, особливо у сценах битв і протистоянь, акцентуючи жорстокість і хаос. Водночас контраст між шляхтою і козаками через прикметники дозволяє чітко розділити ці групи, показуючи боротьбу не лише фізичну, але й моральну. Завдяки прикметникам, що описують глибокі емоційні переживання, такі як відчай чи самотність, читач може проникнути у внутрішній світ героїв, бачити їхні страждання і сумніви, що додає образам глибини і трагічності.

Використання прикметників з різним емоційним забарвленням у романі «Вогнем і мечем» відіграє вирішальну роль у глибокому розкритті характерів героїв і створенні насиченої емоційної атмосфери. Генрик Сенкевич вдало підбирає прикметники, які дозволяють не тільки описати зовнішність або дії персонажів, але й передати їхні внутрішні переживання, моральні дилеми та емоційні крайнощі. Завдяки прикметникам з негативним забарвленням читач

відчуває напруження, небезпеку та драматизм, особливо в моменти конфліктів та сутичок. Такі прикметники формують враження жорстокості і хаосу, що створює гострі емоції та залучає до подій твору.

Водночас прикметники з позитивним або нейтральним емоційним забарвленням додають благородства образам шляхти, підкреслюючи їхню прихильність до моральних ідеалів. Цей контраст підсилює різницю між сторонами конфлікту, показуючи не лише фізичне, але й моральне протистояння. Завдяки емоційно забарвленим прикметникам автор також розкриває психологічну глибину героїв, показуючи їхню вразливість, самотність, відчай або, навпаки, силу духу і мужність.

Таким чином, прикметники з різним емоційним забарвленням дозволяють Г. Сенкевичу створити живі, багатогранні образи, побудувати атмосферу, яка занурює читача в події роману, роблячи його співучасником емоційного світу героїв.

3.2. Вплив емоційних прикметників на загальну атмосферу та стиль роману «Вогнем і мечем» Г. Сенкевича

Емоційні прикметники відіграють важливу роль у літературних творах, адже вони є потужним засобом для створення атмосфери та визначення загального стилю твору. Завдяки вміло підібраним емоційним прикметникам автори здатні формувати різноманітні емоційні відтінки та тональність, які передають настрій і психологічну напругу, впливають на сприйняття подій і характерів та поглиблюють читачеве розуміння сюжету. Відображаючи різні настрої – від страху й тривоги до радості й романтичного піднесення, – емоційні прикметники формують багат шарову емоційну картину, що занурює читача у внутрішній світ героїв і саму суть подій.

Використання емоційно забарвлених прикметників дозволяє не лише деталізувати психологічні особливості персонажів, але й створити загальне враження від твору. Такі прикметники додають динаміки та напруги у бойові сцени, підсилюють драматизм у кульмінаційних моментах та передають

відчуття романтичної або трагічної атмосфери. У романі «Вогнем і мечем» Генрика Сенкевича емоційні прикметники є важливим елементом авторського стилю, який допомагає розкрити не тільки характери героїв, а й загальну ідеологічну та естетичну спрямованість роману. Вони стають своєрідним лінгвістичним засобом, що дозволяє відчутти і пережити емоції героїв, занурюючи читача у світ, повний контрастів – від жорстоких конфліктів до величної романтики та трагічної меланхолії.

У романі «Вогнем і мечем» Генрик Сенкевич майстерно використовує негативно забарвлені прикметники для створення атмосфери напруги та небезпеки, яка супроводжує читача протягом усього сюжету. Прикметники з негативним емоційним забарвленням *dziki*, *okrutny*, *straszny*, *krwawy* підсилюють відчуття постійної загрози, яка нависає над героями та підкреслює ворожість навколишнього світу. За допомогою цих прикметників автор формує атмосферу невизначеності та небезпеки, що стає основою емоційного фону роману.

Г. Сенкевич часто описує козацькі загони та моменти битви за допомогою прикметників, які акцентують на їхній дикості та безжальності. Це формує образ сил, що діють поза межами моралі, а часом і людяності. Прикметники *dziki* та *okrutny* підкреслюють неконтрольованість та агресивність ворогів, перетворюючи їх на стихійну силу, що загрожує руйнуванням.

Dziki watażka, jakby mu życie zbrzydło, uderzył na nią bez wahania, sam pierwszy rzucił się w ogień i po kilkugodzinnej walce wyciął ją w pień z wyjątkiem kilku żołnierzy, których oszczędził, aby mękami zeznania z nich wydobyć. [39, s.145]

Anton Tatarczuk, ataman czechryńskiego kurzenia, człowiek około lat czterdziestu, wysoki, silny, z dzikim wyrazem twarzy i skośnymi, tatarskimi oczyma [39, s. 72].

Stado leciało z wrzaskiem okrutnym i zamiast zapaść w oczerety, podniosło się niespodziewanie w górę [39, s. 24].

Описуючи козацькі загони, автор передає відчуття небезпеки та невгамовності, які супроводжують їхні дії. Ці прикметники формують у читача враження, що герої постійно знаходяться під загрозою, що додає сценам динамізму та напруженості.

Негативні прикметники *straszliwy*, *piekielny* дозволяють автору створити образ світу, в якому панує небезпека та непередбачуваність. Вони підкреслюють постійну присутність загрози, що нависає над героями, і викликають у читача почуття тривоги та передчуття біди.

*Tłuszcza odpowiedziała wyciem **straszliwym**. W izbie wszczęło się zamieszanie. Wszyscy kurzeniowi powstali ze swych miejśc. Jedni wołali: «Lacha! Lacha!», inni starali się rozruch uciszyć, a wtem drzwi pod naciskiem tłumu rozworzyły się na oścież i do środka wpadła tłuszcza **obradu jąca** na dworze. **Straszliwe** postacie, **upojone** wściekłością, napelniły izbę wrzeszcząc, wywijając rękoma, zgrzytając zębami i zionąc zapach gorzałki: «Smert Tatarczuku! I Barabasz na pohybel!» [39, s. 77]*

Karmelita Łętowski dawał im kolejno rozgrzeszenie, a tymczasem zza okien wraz z powiewem wiatru dochodziły straszliwe wrzaski, odgłosy strzałów, piekielne śmiechy, szczęk kos, wołania: «Na pohybel!» i o głowę wojewody Kisiela, który głównym był przedmiotem zawziętości [39, s. 316].

У сцені сутички використання прикметника *straszliwy* створює відчуття надзвичайної небезпеки, що загрожує всім персонажам. Це слово передає факт битви, занурює читача у загрозливу атмосферу, де кожен рух може призвести до фатальних наслідків.

Прикметник *krwawy* використовується для того, щоб підсилити жорстокість та натуралізм певних моментів, зокрема у сценах битв. Описуючи ці моменти через криваві деталі, Сенкевич створює яскраву і жорстоку картину, що підкреслює безжальність війни і додає атмосфері роману відтінків жаху.

Przypomniawszy sobie wszystko, co się stało, wpadł we wściekłość, ryczał jak dziki zwierz, krwawił ręce na własnym krwawym łbie i nożem godził w ludzi, tak że semenowie nie śmieli do niego przystąpić [39, s. 145].

Негативно забарвлені прикметники формують у читача почуття тривоги, сприяючи емоційному залученню у події. Г. Сенкевич майстерно використовує прикметники, щоб занурити читача в емоційно насичену атмосферу, де постійно відчувається невизначеність і загроза. Завдяки цьому, читач переживає історію не лише як послідовність подій, але й як драматичну емоційну подорож, сповнену напруги.

У романі Генрик Сенкевич створює романтичну та героїчну тональність, використовуючи позитивні та піднесені прикметники для опису польської шляхти. Завдяки прикметникам *szlachetny*, *odważny* автор формує образ героїв, які керуються високими моральними принципами та діють на основі шляхетності і відданості своїй країні. Ці слова підкреслюють ідеалізовані риси польської шляхти, додають загальному тону твору романтичного піднесення, роблячи його одночасно епічним і натхненним.

Героїчна постать польської шляхти описується через прикметники, які передають її прихильність до чеснот і принципів честі. Прикметник *szlachetny* підкреслює високий моральний статус і наголошують на тому, що шляхта веде боротьбу не тільки за власні інтереси, але й за загальне благо.

I znowu jedwabne zasłony oczu kniaziówny podniosły się, a wzrok jej napotkał męskie i szlachetne oblicze młodego żołnierza i spojrzenie tak pełne zachwytu, że ciemny rumieniec pokrył jej twarz [39, s. 27].

Позитивні прикметники також формують романтичний тон, відображаючи палкість, віру в ідеали та романтичне кохання, які супроводжують героїв на їхньому шляху. Використання прикметників *odważny* і *wierny* додає образам героїв піднесеного духу і підкреслює романтичний характер їхніх пригод.

Zawzięty to jest człek i dumny, któren jeszcze żadne j urazy płazem nie puścił, a odważny i przy tym dygnitarz [39, s. 246].

*Nie zdawało mi się panny albo pani o to pytać, alem wszedł w konfidencję ze starym Tatarem Czechłym, któren choć poganin, jest **wiernym** panienki sługą [39, s. 51].*

Позитивно забарвлені прикметники підкреслюють контраст між ідеалізованим образом шляхти та жорстокими реаліями війни. На фоні кривавих та небезпечних подій позитивні прикметники *szlachetny* і *wielki* додають образам героїв епічного масштабу та ідеалізованості, протиставляючи їх неконтрольованій стихії конфліктів і трагедії.

Wielcy to są kawalerowie pan Skrzetuski, Wołodyjowski i pan Podbipięta z Myszykiszek, ale i Burła, j, któren legł z me j ręki (że o innych przewagach zamilczę), także był wielki żołnierz, wart Burdabuta, Bohuna i trzech głów janczarskich; mniemam przeto, że w dziele rycerskim nie jestem gorszy od innych [39, s. 407].

У контрасті з описом війни *krwawa* героїчна шляхта зображується *wielka i szlachetna*, що підкреслює її велич і моральну перевагу над жорстокими подіями, які відбуваються навколо.

Використання піднесених і позитивних прикметників для опису шляхти підкреслює героїчний характер твору, але й створює атмосферу романтики та піднесеного духу. Ці прикметники формують ідеалізовані образи, які стають символами відданості, честі та високих моральних цінностей, відображаючи героїзм та благородство у романі. Завдяки їм роман наповнюється особливою тональністю, де відчувається драма війни, краса ідеалів, заради яких герої готові жертвувати собою.

Генрик Сенкевич використовує емоційно забарвлені прикметники для створення атмосфери меланхолії та трагізму, що пронизує сюжет і допомагає глибше відчути емоційний стан персонажів. Ці прикметники передають відчуття втрат, самотності, відчаю і розчарування, які супроводжують героїв на

їхньому шляху, роблячи їхні образи більш людяними і трагічними. Вони додають роману особливої тональності, що нагадує про невідворотність долі і трагічні наслідки війни.

Письменник застосовує прикметники, що підкреслюють тяжкість втрати, втрату надії та болісні наслідки війни. Прикметники *smutny*, *zrozpaczony*, *nieszczęśliwy* описують глибокий емоційний стан героїв, які втратили рідних або зруйнували життя.

Owa obwistość wąsów i brwi nadawała jej wyraz stroskany, smutny i śmieszny zarazem [39, s. 16].

Uciekał też z pozostałą połową taboru, zdziętkowany, zbity, zrozpaczony, i nie oparł się aż w Machnówce, dokąd nadszedłszy, Chmielnicki kazał go w chwili pierwszego gniewu za szyję do armaty na łańcuchu przykuć [39, s. 210].

Г. Сенкевич часто використовує прикметники, що відображають самотність і відчуження героїв, змушених залишатися одних перед лицем труднощів і випробувань. Прикметники *porzucony*, *wyobcowany* показують, наскільки ізольованими почуваються персонажі, коли їм доводиться стикатися з випробуваннями наодинці.

Г. Сенкевич поєднує меланхолійні мотиви з героїчними, створюючи унікальний контраст, який підсилює емоційне сприйняття роману. Прикметники, що виражають сум та тугу, контрастують з піднесеними і героїчними образами, що надає роману особливої глибини та багатозаровості. Цей контраст між меланхолією та героїкою дозволяє показати трагізм війни, яка руйнує життя навіть тих, хто залишається вірним своїм принципам.

Трагічні та меланхолійні прикметники додають глибини загальному емоційному фону роману, створюючи у читача відчуття співпереживання та розуміння людських страждань. Завдяки цим прикметникам Сенкевич створює багатозарову картину війни, де є місце не тільки героїзму, а й болісним

втратам та відчуженню. Це дозволяє читачеві проникнути у внутрішній світ героїв та усвідомити масштаби трагедії, яку війна несе кожному з них.

У таблиці 3.2 продемонстровано впливи еоційних прикметників на атмосферу та стиль твору.

Таблиця 3.2

Вплив емоційних прикметників на загальну атмосферу та стиль роману

Вплив	Характеристика	Приклад
Атмосфера напруги та небезпеки	Використання негативних емоційних прикметників для створення відчуття постійної загрози та тривоги.	<i>dziki, okrutny, krwawy</i>
Романтична та героїчна тональність	Позитивні та піднесені прикметники, що формують героїчний образ польської шляхти та підсилюють романтичний дух твору.	<i>szlachetny, odważny</i>
Меланхолійні та трагічні мотиви	Використання прикметників для передачі відчуття трагізму, втрат і самотності.	<i>smutny, zrozpaczony, zdziśniętowany, zbity</i>

Генрик Сенкевич майстерно використовує емоційні прикметники для створення багатозарової та емоційно насиченої атмосфери в романі «Вогнем і мечем». Негативно забарвлені прикметники *dziki, okrutny, krwawy* допомагають створити відчуття постійної загрози та тривоги, підсилюючи драматизм і непередбачуваність подій. Вони відображають жорстокість і хаос конфліктів, у яких перебувають герої, формуючи атмосферу постійної небезпеки, що глибоко впливає на читача, змушуючи його відчувати переживання героїв.

Позитивні та піднесені прикметники *szlachetny, odważny* підсилюють романтичний і героїчний характер твору, створюючи ідеалізовані образи польської шляхти. Завдяки їм формується піднесений тон, який контрастує з

жорстокістю війни і підкреслює моральні цінності героїв, додаючи тексту елементів епічності та романтичного іdealізму. Цей контраст між благородством і насильством, між героїзмом і ворожістю підсилює моральну складність сюжету, роблячи його більш глибоким та захопливим для читача.

Меланхолійні та трагічні прикметники *smutny*, *zdzięsiątkowany*, *zbity*, *zrozpaczony* додають роману тональності суму і трагізму, що допомагає глибше розкрити психологічні переживання героїв. Вони акцентують на відчутті втрат, самотності, відчаю, які переслідують персонажів, і роблять твір емоційно насиченим, надаючи йому особливого трагічного відтінку. Ці прикметники не лише описують емоційні стани, але й формують меланхолійний фон, який поглиблює загальну атмосферу роману, занурюючи читача в особисті страждання і переживання героїв.

Емоційні прикметники у романі «Вогнем і мечем» відіграють важливу роль у створенні загальної атмосфери та формуванні індивідуального стилю твору. Завдяки вміло підібраним прикметникам Генрик Сенкевич створює багатошарову емоційну картину, де читач відчуває напругу, героїчне піднесення, трагічну меланхолію, що робить кожен сцену більш виразною та насиченою. Негативні прикметники додають відчуття постійної загрози та небезпеки, що підсилює драматизм і тривогу у критичних моментах сюжету. Позитивні прикметники формують героїчний образ польської шляхти, додаючи тексту романтичного духу і створюючи контраст між іdealізованими цінностями та жорстокою реальністю війни. Меланхолійні й трагічні прикметники, у свою чергу, надають глибини внутрішнім переживанням героїв, підкреслюючи втрати, відчай і відчуження.

Емоційні прикметники підсилюють атмосферу, створюють унікальний авторський стиль Г. Сенкевича. Вони надають тексту динамізму, підсилюють психологічну глибину героїв і створюють багатогранну емоційну палітру, що занурює читача у світ роману. Завдяки їм роман набуває образної та емоційної багатошаровості, де кожен епізод відлунює своїм унікальним настроєм і відчуттям.

Отже, емоційні прикметники є важливим стилістичним засобом у «Вогнем і мечем», що допомагає Г. Сенкевичу формувати свій індивідуальний стиль. Вони занурюють читача в емоційно насичений світ роману, де поєднуються героїзм, трагізм, любов і відчай, створюючи цілісний та багатогранний художній простір.

Висновок до Розділу III

Функції емоційних прикметників у романі «Вогнем і мечем» відіграють ключову роль у розкритті психологічної напруги та характеристик персонажів, а також у формуванні атмосфери твору. Зокрема, прикметники з негативним забарвленням виконують функцію стилістичного загострення, акцентуючи на сценах насилля, жорстокості та боротьби, що є невід'ємною частиною конфліктної природи роману. Така лексика сприяє поглибленню трагічної тональності оповіді та формуванню у читача відчуття драматизму і занепокоєння. Негативні прикметники допомагають Г. Сенкевичу відобразити ворожнечу між сторонами конфлікту, підсилюючи образи героїв безстрашних, жорстоких учасників подій.

Позитивно забарвлені прикметники, навпаки, мають заспокійливий та гармонізуючий ефект. Вони виконують функцію емоційного відновлення, дозволяючи читачеві відчувати моменти надії, світла і спокою в контексті загальної напруженості роману. Завдяки цьому автор досягає балансу у відтворенні внутрішнього світу персонажів, надаючи їм людяності та співчутливості, що контрастує з більшою частиною оповіді.

Нейтральні або змішані прикметники виконують функцію глибшого психологічного розкриття. Вони сприяють відображенню складних внутрішніх переживань персонажів, дозволяючи читачеві побачити їхні суперечливі емоції та багатогранність. Такі прикметники формують атмосферу невизначеності та неоднозначності, що додає роману психологічної глибини та напруги. У результаті, емоційні прикметники у творі не лише формують емоційний фон, але й виступають важливими засобами виразності, що надають динамізму

художнім образам і створюють емоційне забарвлення, яке резонує з основними темами роману.

ВИСНОВКИ

Прикметники є самостійною частиною мови, що позначає властивості, якості або ознаки різноманітних об'єктів, осіб, явищ чи абстрактних понять. Вони функціонують у реченні як означення, погоджуючись із іменниками за родом, числом і відмінком, що забезпечує їхню органічну інтеграцію в синтаксичну структуру. У мовознавстві прикметники класифікують на якісні, відносні та присвійні, беручи до уваги їхні семантичні та граматичні ознаки.

Якісні прикметники характеризують предмети за властивостями – розмір, колір чи емоційний стан, і здатні до поділу на ступені, що дозволяє відтворювати різні рівні інтенсивності характеристик. Відносні прикметники позначають сталі ознаки, які пов'язують предмет з певними об'єктами або явищами; їхня стабільність і відсутність ступенювання обмежують можливості вираження емоційних варіацій. Присвійні прикметники, що вказують на належність, не мають ступенів і рідко використовуються у художніх текстах, де акцент робиться на динамічності ознак.

Семантика прикметників визначає їхнє значення в літературних текстах, зокрема у відтворенні емоційних станів. Якісні прикметники є особливо ефективними для відображення психологічних аспектів і динаміки емоційних переживань персонажів, оскільки дозволяють точно варіювати інтенсивність почуттів. Таким чином, класифікація прикметників у мовознавстві базується на поєднанні їхніх морфологічних і семантичних властивостей, що дає змогу чітко окреслити їхні функції та значення у створенні емоційно виразних наративів.

Аналіз роману «Вогнем і мечем» виявив значну кількість прикметників, які позначають емоційні стани персонажів, що відображає глибоку психологічну напругу твору. Зокрема, прикметники з негативним емоційним забарвленням займають провідне місце, відповідаючи загальній драматичній тональності роману. Часте використання негативної лексики створює атмосферу жорстокості та напруги, яка панує в ключових моментах сюжету.

Показовим є особливий акцент на пейоративних прикметниках, за допомогою яких зображено козацьких персонажів, що підкреслює їх агресивність і непередбачуваність.

Авторська суб'єктивна позиція виражена через вибір прикметників, які характеризують героїв, передають емоційні оцінки, що виходять за межі об'єктивної нарації. Генрик Сенкевич часто відходить від нейтрального тону, додаючи експресивні епітети, які розкривають внутрішній світ героїв або підсилюють емоційний заряд сцени. Завдяки цьому прийому створюється яскравий та виразний психологічний портрет персонажів, що дозволяє читачеві глибше відчутти атмосферу твору.

Крім того, суб'єктивність описів Г. Сенкевича підкреслена через контрастне використання прикметників для різних груп персонажів. Так, козацькі лідери характеризуються епітетами, які підкреслюють їхню жорстокість і дику силу, тоді як польська шляхта описується лексикою, що акцентує на доблесті, мужності та шляхетності. Цей контраст дозволяє авторові виділити національні та культурні відмінності, що є суттєвим елементом ідейного задуму роману.

Кількісний аналіз прикметників у романі «Вогнем і мечем» свідчить про переважання прикметників із негативним емоційним забарвленням, які становлять приблизно 55% від загальної кількості емоційно забарвлених слів. Ця лексика часто використовується для посилення почуттів страху, агресії та гніву, що особливо характерні для сцен бойових дій і конфліктів. Друга за частотністю група – прикметники з позитивним емоційним забарвленням, на які припадає близько 25%. Вони сприяють створенню піднесеної або гармонійної атмосфери, головним чином у сценах, що відображають мирне або сімейне життя персонажів. Прикметники з нейтральним або змішаним забарвленням складають близько 20% і виконують функцію передавання складних та багатовимірних емоційних станів героїв, що дозволяє глибше розкрити їхні внутрішні конфлікти й суперечливі почуття. Така структура підкреслює домінування негативної емоційної палітри, що підсилює загальний

драматичний тон роману і акцентує увагу на протистояннях та напруженні, які пронизують сюжет.

Емоційні прикметники у романі «Вогнем і мечем» посідають важливе місце у відображенні психологічної напруги та характеристик героїв, сприяючи створенню загальної атмосфери твору. Зокрема, негативно забарвлена лексика виконує функцію стилістичного підсилення, наголошуючи на сценах насилля, жорстокості та протистояння, які становлять сутнісну основу конфліктної природи роману. Таке словесне загострення поглиблює трагічний тон оповіді, викликаючи у читача відчуття драматизму та тривоги. Г. Сенкевич майстерно використовує негативні прикметники для увиразнення ворожнечі між сторонами конфлікту, підсилюючи образи сміливих, непохитних та жорстоких учасників подій.

Прикметники з позитивним забарвленням додають гармонії та спокою, виконуючи функцію емоційного відновлення. Вони дають змогу читачеві пережити моменти надії, світла та спокою в контексті загальної напруженості сюжету, сприяючи збереженню балансу між інтенсивністю конфліктів і людяністю персонажів. Такий контраст надає героям глибшого психологічного виміру, показуючи їхні співчутливі та гуманні риси, що підкреслює їхню багатогранність.

Нейтральні або змішані прикметники розкривають складну психологію персонажів, акцентуючи на їхніх суперечливих емоціях і глибині внутрішніх переживань. Ці слова створюють атмосферу невизначеності та багатозначності, підсилюючи психологічну напругу роману. Емоційно забарвлені прикметники в романі є важливими засобами художньої виразності, які надають динамізму образам і підсилюють теми, резонуючи з емоційною канвою оповіді.

У ході дослідження було виконано низку завдань, спрямованих на поглиблене розуміння ролі та функцій прикметників у романі Г. Сенкевича «Вогнем і мечем». Спочатку було здійснено огляд прикметників у рамках українського мовознавства, що дало змогу визначити їхню значущість та специфічні риси в мовній системі. Визначено загальну класифікацію

прикметників, а також окреслено їхні види, орієнтовані на вираження емоцій, що слугує основою для подальшого аналізу.

Наступним етапом дослідження став аналіз семантичних та синтаксичних функцій емоційних прикметників у тексті роману. Завдяки цьому було розкрито, як саме емоційні прикметники структурують наратив, а також як вони інтегруються у загальну структуру речень, виконуючи важливі стилістичні функції. У межах дослідження також здійснено кількісний аналіз частотності використання емоційних прикметників, що дозволило охарактеризувати їхні функції у створенні емоційної насиченості тексту.

Важливим аспектом стало вивчення ролі прикметників у побудові образів персонажів, що дало змогу виявити засоби, за допомогою яких автор формує характер та психологічний портрет героїв через емоційно забарвлену лексику. Окрім цього, було проаналізовано вплив емоційних прикметників на загальну атмосферу роману. З'ясовано, що прикметники з негативним емоційним забарвленням підсилюють драматичність і конфліктність, тоді як позитивні та нейтральні створюють баланс, надаючи оповіді багатогранності та емоційної глибини.

Подальше дослідження теми може бути спрямоване на розширення і поглиблення аналізу емоційних прикметників, зокрема через порівняння їх функцій у творах інших авторів і жанрів, що дозволить виявити універсальні і специфічні риси їх застосування. Одним із перспективних напрямків є вивчення емоційних прикметників у контексті інших мовних систем, що може сприяти розумінню культурних особливостей відображення емоцій у мовах різних етносів.

Корисним є дослідження стилістичних прийомів, за допомогою яких емоційні прикметники впливають на читача, зокрема у психологічних романах, де емоційна складова є визначальною для наративу. Окрім того, варто розглянути можливість аналізу емоційних прикметників у сучасних літературних творах та медіа, що відображає сучасні тенденції вживання

прикметників у мові та розширює перспективи їхньої стилістичної функціональності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович В. Б. Про Козацькі часи на Україні / післям. М. Ф. Слабошпицького ; комент. О. Д. Василюк та І. Б. Гирича. Київ: Дніпро, 1991. 238 с.
2. Антонович В. Б. Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори. Київ: Либідь, 1995. 816 с.
3. Васьків М. Вогнем і мечем Генрика Сенкевича в українській критиці к. ХІХ–поч. ХХ століття. *Полоністичні студії*: С. 103-142.
4. Грушевський М. Останні романи Г. Сенкевича. Читані в львівському «Клубі русинок» 14 (26) і 17 (29) червня 1895 р. Твори: у 50 т. Львів: Світ, 2008. Т.11. С. 24–44.
5. Грабович Г. Грані міфічного і образ України в польському і українському романтизмі. Київ.: Основи, 1997. С. 187-188.
6. Мялковська Л. М. Метафорична модель внутрішнього світу людини. *Наукові записки Національного університету Острозька академія: Серія Філологія*. Острог: Вид-во НаУОА, 2020. Вип. 9(77). С. 56–59.
7. Радишевський Р. П. Роман Генрика Сенкевича Вогнем і мечем: польська і українська перспектива 11 Вогнем і мечем: Роман / Переклад В. С. Бойка. Харків: Фоліо, 2006. С. 13.
8. Радишевський Р. Література та історія в романі Вогнем і мечем Генрика Сенкевича. *Українська полоністика*. 2005. № 2. С. 132–148.
9. Сенкевич Г. Вогнем і мечем: у 2 т.; пер. з польс. Є. Литвиненка. Тернопіль: Богдан, 2006. Т. 1. 544 с. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=4047> (дата звернення: 6.11.2024)
10. Чемоданова О. Позитивний образ українців у романі Генрика Сенкевича Вогнем і мечем. *Дух і літера*. № 25. 2012. С. 93-111.
11. Чужа Т. В. Романтична візія України у романі Вогнем і мечем Г. Сенкевича. Київські полоністичні студії: зб. наук. пр. Т. 7. Українська

- школа в літературі та культурі українсько-польського пограниччя. Київ. нац ун-т ім. Т. Шевченка.– К. : [б. в.], 2005. С. 360–371.
12. Шевчук Ю. Вогнем і мечем як чинник української культури. *Критика*. 1999. № 9 (23).
 13. Ясь О. В. Сенкевич Генрик. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Senkevych_H (дата звернення: 6.11.2024)
 14. Bąk P. Gramatyka języka polskiego: zarys popularny. Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa. 1995. 883 s.
 15. Bobrowski I. Gramatyka opisowa języka polskiego: Struktury wyjściowe. Vol. 1. Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Jana Kochanowskiego, 1995. 201 s.
 16. Bujnicki T. Romantyczny obraz Ukrainy a historyczna wizja w Ogniu i mieczem. Po co Sienkiewicz? Sienkiewicz a tożsamość narodowa: z kim i przeciw komu? Warszawa, Kejdany, buk, Zbaraz, Beresteczko. koncepcja i red. nauk. Tadeusz Bujnicki i Jerzy Axer. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2007. 253 s.
 17. Dąbska I. Z semantyki przymiotników. Prace z pragmatyki, semantyki i metodologii semiotyki (Jerzy Pełc, red.). Ossolineum, Wrocław. 1991. S. 1–9.
 18. Data K. W jaki sposób językoznawcy opisują emocje?, w: I. Nowakowska-Kempna, A. Dąbrowska, J. Anusiewicz (red.), *Język a Kultura*, t. 14: Uczucia w języku i tekście, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław. 2000. S. 245-250.
 19. Gaertner H. Gramatyka współczesnego języka polskiego. Cz. 1. Głosownia. 1931. 102 s.
 20. Górka O. «Ogniem i mieczem» a rzeczywistość historyczna. Warszawa : Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1986. 263 s.
 21. Grabowicz G.G. Ukraina. Słownik literatury polskiej XIX wieku. Warszawa, : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1992. 1112 s.
 22. Grabias S. Język w zachowaniach społecznych, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Skłodowskiej-Curie, Lublin. 1997. 365 s.

23. Grabias S. O ekspresywności języka. Ekspresja a słowotwórstwo, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin. 1981. 865 s.
24. Grzegorzczkova R., Laskowski R., Wróbel H., eds. Gramatyka współczesnego języka polskiego: morfologia. Vol. 1. Wydawn. naukowe PWN, 1999. 633 s.
25. Grzegorzczkova R. Nowomowa a problem funkcji językowych. *Poradnik Językowy*. № 6. 1985 S. 378-381.
26. Grzesiuk A. Składnia wypowiedzi emocjonalnych. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Skłodowskiej-Curie, Lublin. 1995. 193 s.
27. Karaczko L. Krótkizarystragicznych dziejów polsko-ukraińskich. *Аннали Лемківщини*. T. IV. Нью-Йорк, 1984. S. 7–33.
28. Konopnicka M. “Pan Wołodyjowski” Sienkiewicza. *Gazeta Polska*. 1887. No 283. S. 138-139.
29. Krauz M. Krytyka, wartościowanie, ocena – granice recenzji publicystycznej, w: D. Ostaszewska, J. Przyklenk (red.), *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t. V: *Gatunek a granice*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice. 2015. S. 290-303.
30. Krzyżanowski J. Henryk Sienkiewicz: Kalendarz życia i twórczości. Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1956. 356 s.
31. Krzyżanowski J. Twórczość Henryka Sienkiewicza. Warszawa: PIW, 1976. 416 s.
32. Laskowska E. Nazywanie i wyrażanie uczuć w języku, w: M. Hawrysz (red.), *Zielonogórskie Seminaria Językoznawcze 2006–2007*, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra. 2009. S. 351 – 361.
33. Mencwel A. Antropologia Sienkiewiczowska. Po co Sienkiewicz? Sienkiewicz a tożsamość narodowa: z kim i przeciw komu? Warszawa, Kejdany, buck, Zbaraz, Beresteczko. koncepcja i red. nauk. Tadeusz Bujnicki i Jerzy Axer. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2007. S. 273.
34. Nofer-Ładyka A. Henryk Sienkiewicz, Wiedza Powszechna, Warszawa. 1988.

35. Nowakowska-Kempna I. Konceptualizacja uczuć w języku polskim. cz. 1, WSP TWP, Warszawa. 1995. 271 s.
36. Puzynina J. Język wartości. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa. 1992. 268 s.
37. Rudnicka-Fira E. Wyrazy nacechowane emocjonalnie (ekspresywizmy) w Dziadach Adama Mickiewicza, w: M. Preyzner (red.), *Język – teoria – dydaktyka. Materiały VII Konferencji Młodych Językoznawców-Dydaktyków, Trzemeśnia. 2–4 VI 1982*. WSP im. Jana Kochanowskiego, Kielce. 1986. S. 13-25.
38. Rusin J. Henryk Sienkiewicz. z dziejów sławy i anatemy (wybrane problemy). Henryk Sienkiewicz – znany i nieznany. WarszawaPrzemyśl, 2021. s. 11-30.
URL: https://wid.org.pl/wp-content/uploads/Henryk-Sienkiewicz_-znany-i-nieznany_www.pdf (дата звернення: 26.11.2024)
39. Sienkiewicz H. Ogniem i mieczem. Siedmioróg, 2017. 444 s.
40. Sienkiewicz H. Dzieła. Wydanie zbiorowe pod redakcją J. Krzyżanowskiego. Warszawa, 1949-1955. T. 1. 865 s.
41. Skubalanka T. Ekspresywność języka a mowa potoczna. S. Skwarczyńska (red.), *Poetyka i stylistyka słowiańska*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław. 1973. S. 177-183.
42. Stawar A. Pisarstwo Henryka Sienkiewicza. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1960. 376 s.
43. Stowacki Juliusz. Beniowski (poema). Warszawa: PIW, 1956. 133 s.
44. Szumska D. O emocjach bez emocji. I. Nowakowska-Kempna, A. Dąbrowska, J. Anusiewicz (red.), *Język a kultura*, t. 14: Uczucia w języku i tekście, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław. 2000. S. 199-208.
45. Tarnowski S. Henryk Sienkiewicz. Krakow, 1897. 388 s.
46. Twardowski K. Z logiki przymiotników. *Przegląd Filozoficzny*. № 30. 1927. S. 292 – 294.
47. Twardowski K. Wybrane pisma filozoficzne. PWN: Warszawa. 1965. 393 s.

48. Uliasz S. Obrazy Ukrainy i Ukraińców w literaturze polskiej. Uliasz S. O literaturze kresów i pogranicza kultur: rozprawy i szkice. Rzeszów: Wydaw. Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2001. URL: www.olijp.p9.pl/lit/Uliasz.doc (дата звернення: 20.11.2024)
49. Wierzbicka A. Kocha, lubi, szanuje. Medytacje semantyczne, Wiedza Powszechna, Warszawa. 1971. 320 s.
50. Wyka K. Sprawa Sienkiewicza. Trylogia Henryka Sienkiewicza : studia, szkice, polemiki. Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1962. S. 435–437.
51. Złota encyklopedia PWN. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN. 2002. DVD.